

ISSN: 2181-4120

Scientific Journal

GOLDEN BRAIN

Social Sciences & Humanities

Volume 2, Issue 15

webgoldenbrain.com

2024/15
September

ISSN 2181-4120
VOLUME 2, ISSUE 15
SEPTEMBER 2024

<http://webgoldenbrain.com/>

**“GOLDEN BRAIN” SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 2, ISSUE 15, SEPTEMBER, 2024**

EDITORIAL BOARD

G. Kholmurodova

Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

A. Madaliev

Professor, Doctor of Economics, Tashkent State Agrarian University

G. Sotiboldieva

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Rashidova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Philological Sciences, Samarkand State University

D. Darmonov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

X. Abduxakimova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

U. Ruzmetov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Chemical Sciences, National University of Uzbekistan

M. Yusupova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Fergana State University

M. Kambarov

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Pedagogical Sciences, Namangan State University

S. Sadaddinova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Physics and Mathematics Sciences, Tashkent University of Information Technologies

M. Fayzullaev

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) Geographical Sciences, Karshi State University

Z. Muminova

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

B. Kuldashov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Samarkand Institute of Veterinary Medicine

Kh. Askarov

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Fergana Polytechnic Institute

S. Nazarova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Bukhara State University

O. Rahmonov

Doctor of Philosophy (Phd) in Technical Sciences, Fergana Polytechnic Institute

G. Tangirova

Associate Professor, Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

Z. Koryogdiev

Doctor of Philosophy (Phd) in Historical Sciences, Bukhara State University

S. Ubaydullaev

Doctor of Philosophy (Phd) in Agricultural Sciences, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

R. Yuldasheva

Associate Professor, Doctor of Agricultural Sciences, Tashkent State Agrarian University

M. Yuldashova

Doctor of Philosophy (Phd) in Biological Sciences, Namangan State University

Editorial Secretary: J. Eshonkulov

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733836>

МАРИНА ЦВЕТАЕВА И ЛИТЕРАТУРНАЯ ЭЛИТА XX ВЕКА

Бахромова Дилсуз Надиржановна

Абдурашидова Мубинабону Абдувохид кизи

Мамаризаева Нигина Олимжон кизи

Нажмиддинова Мохира Зухриддин кизи

Студентки Кокандского государственного педагогического института

АННОТАЦИЯ

В статье приведен ряд примеров, доказывающих эти положения. И ещё посвящена формированию литературной репутации Марины Цветаевой как московского поэта, представляющего московскую культуру. Москва рассматривается как источник творческой самоидентификации поэта, основа автобиографического мифа, это «нерукотворный град», встраивающийся в традиции «московского текста».

Ключевые слова: литературная поэзия, поэтическая география, серебрянный век, литературные наследие.

В поэтическом мире Цветаевой важную роль играет ее своеобразная поэтическая география, в которой представлены Россия, Германия, Франция, а также Узбекистан, Италия, Чехия, Польша, Норвегия, Швейцария, Греция и даже страны востока: Египет, Персия, Индия, Япония и Китай (перечень далеко не полон).

Марина Ивановна Светаева (1892.26.11, Москва - 1941.31.8, Ела-Буга, Татарстан) - российская поэтесса. Профессор Московского университета, учился

в музыкальной школе Лозанны и Фрайбурга, католическом интернате, женской гимназии в Ялте. Не приняв октябрьского переворота, он переехал в Прагу в 1922 году и в Париж в 1925 году. Светаева, испытавшая бедность и безгражданство в качестве печатника, вернулась в СССР в начале Второй мировой войны (1939 г.). Но вскоре после этого он покончил жизнь самоубийством из-за душевных мук. Его первые поэтические сборники — «Вечерний альбом» (1910) и «Волшебный фонарь» (1912). К 1916 г. непрерывно формировалась основная тема творчества С. — любовь, Россия, поэзия. Стихи С. начала 1920-х годов публикуются в журналах, издававшихся белогвардейцами в ссылке. В этот период вышли в свет его поэтические сборники «Стихи под названием Блок», «Хиджран» (1922), «Психика, романс», «Хунар» (1923) и эпопея-сказка «Баракалла» (1924). Последний сборник С. «После России. 1922-25» вышел в Париже в 1928 году.

Поэзия Светаева отличается музыкальностью, большой ролью и значением звука в музыкальном устройстве поэзии. К произведениям поэтессы, не сумевшей смириться с внешним миром и не провидевшей света своей жизни в этом мире, относятся «Сказка о горах», «Сказка об Интихо» (1926), лирическая сатира «Крисолов» (1925), и даже «Тесей» (1927), основанные на старинных сюжетах) и трагедии «Федра» (1928) состоят из длинных и напряженных монологов. С. использовал перо также в прозе и создал уникальные литературные портреты М. Волошина, О. Мандельштама, А. Бели и др., состоящие из философских мыслей и воспоминаний.

Их семья прожила в ссылке 17 лет. В 1939 году им удалось вернуться на родину. Однако ее муж, вернувшийся в страну с большими надеждами, будет приговорен к высшей мере наказания. Дочь заключена в тюрьму. Поэтесса, потерявшая близких, остается с единственным несовершеннолетним сыном Георгием. В начале войны ее с сыном эвакуировали в город Елабугу на берегу Камы. Поэту было крайне трудно найти там работу.

Когда началась война, ее с сыном эвакуировали в город Елабугу на берегу Камы. Поэтессе было крайне сложно найти там работу. В архиве сохранилось его заявление от 26 августа 1941 года с просьбой принять меня посудомойкой в столовую. Уставший от жизненных невзгод, поэт 31 августа кончает жизнь самоубийством.

Его заявление от 26 августа 1941 года с просьбой принять меня посудомойкой в столовую осталось в архиве. Поэтесса, уставшая от жизненных невзгод, кончает жизнь самоубийством 31 августа. После смерти поэта - несколько десятилетий спустя, Евгений Евтушенко писал о М. Светаевой: "М. Светаева, обладательница огромного таланта, наряду с Пастернаком и Маяковским, пошла на многие годы вперед в плане реформирования построения поэзии. ушедший поэт. Всегда восхищавшая ее Ахматова добилась высокого статуса благодаря воплощению традиций, но Светаева в вышеназванном аспекте стоит выше Ахматовой.

Довольно быстро творчество юной поэтессы привлекло внимание знаменитых литераторов, особенно ею заинтересовались [Максимилиан Волошин](#), основоположник русского символизма [Валерий Брюсов](#) и муж [Анны Ахматовой](#) [Николай Гумилев](#). На волне успеха Марина создала первую прозаическую статью «Волшебство в стихах Брюсова». Кстати, довольно примечательным фактом стало то, что первые книги Цветаева публиковала на свои собственные деньги. Вскоре был издан ее второй поэтический сборник «Волшебный фонарь».

Незадолго до революции биография Марины Цветаевой была связана с городом Александровом, куда она приехала в гости к сестре Анастасии и ее супругу. Этот период творчества поэтессы замечателен тем, что он насыщен посвящениями близким людям и любимым местам и позднее был назван специалистами «Александровским летом Цветаевой». Именно тогда литератор создала знаменитые циклы «К Ахматовой» и «Стихи о Москве».

Во время Гражданской войны Марина прониклась сочувствием к Белому движению, хотя в целом не одобряла разделения страны на условные цвета. В тот период Цветаева написала стихи для сборника «Лебединый стан», а также большие поэмы «Царь-девица», «Егорушка», «На красном коне» и романтические пьесы. После вынужденного переезда за границу поэтесса сочинила две масштабные работы — «Поэму горы» и «Поэму конца», которые вошли в число ее главных произведений. Но большинство стихов периода эмиграции опубликованы не были. Последним напечатали сборник «После России», включавший сочинения Марины Цветаевой до 1925 года. Хотя писать она не переставала никогда.

Русские эмигранты гораздо больше оценили прозу Цветаевой: воспоминания о русских поэтах [Андрее Белом](#), Максимилиане Волошине, Михаиле Кузmine, книги «Мой Пушкин», «Мать и музыка», «Дом у Старого Пимена» и другие. А вот стихи не покупали, хотя Марина написала замечательный цикл «Маяковскому», «черной музой» для которого стало самоубийство советского поэта, потрясшее поэтессу.

С будущим мужем Сергеем Эфроном москвичка познакомилась в 1911 году в доме своего друга Максимилиана Волошина в Коктебеле. Через полгода они стали мужем и женой (в архивах сохранились фото супругов), а вскоре на свет появилась их старшая дочь Ариадна Эфрон. Но Марина была женщиной очень увлекающейся, и в разное время ее сердцем завладевали другие мужчины. Например, русский поэт [Борис Пастернак](#), с которым у Цветаевой были почти 10-летние романтические отношения, не прекратившиеся и после ее эмиграции.

В Праге у поэтессы начался бурный роман с юристом и скульптором Константином Родзевичем. Их связь продлилась около полугода, а затем Марина, посвятившая возлюбленному полную неистовой страсти и неземной любви «Поэму горы», вызвалась помочь его невесте выбрать свадебное платье, тем самым поставив точку в любовных отношениях.

Но личная жизнь Марины Цветаевой оказалась связана не только с мужчинами. Еще до эмиграции, в 1914 году, она познакомилась в литературном кружке с поэтессой и переводчицей [Софией Парнок](#). Дамы быстро обнаружили симпатию друг к другу, которая вскоре переросла в нечто большее. Марина посвятила возлюбленной цикл стихов «Подруга», после чего их отношения вышли из тени.

Марина Цветаева начала писать стихи в детстве, и детство на протяжении многих лет оставалось для неё важнейшим источником впечатлений. Ранние стихи и проза Цветаевой — гимн сверхвпечатлительности, сверхчувствительности, свойственной одарённому человеку в детстве и отрочестве: «Дети — безумцы. Они влюблены / В воду, в рояль, в зеркала...» — а ещё в музыку и в героев книг: «О золотые времена, / Где взор смелей и сердце чище! / О золотые имена: / Гекк Финн, Том Сойер, Принц и Нищий!»; «О да, тебя любили боги, / Светло-надменная княжна!» (о героине романа Лидии Чарской «Княжна Джаваха»). Позднее, в книге «Мой Пушкин», Цветаева рассказывала о своей любви к героям «Евгения Онегина»:

Я не в Онегина влюбилась, а в Онегина и Татьяну (и, может быть, в Татьяну немножко больше), в них обоих вместе, в любовь. И ни одной своей вещи я потом не писала, не влюбившись одновременно в двух (в неё — немножко больше), не в них двух, а в их любовь. В любовь.

Дебютная книга 18-летней Цветаевой «Вечерний альбом», по словам Максимилиана Волошина, была «очень юной и неопытной» — и притом осознанно построенной «на грани последних дней детства и первой юности». Цветаева посвящает книгу рано умершей русской художнице Марии Башкирцевой, чей дневник был одной из самых читаемых книг того времени. Первое же стихотворение обращено к её тени, «виденью рая в сутолке вокзальной». Цветаева подчёркивала необычность своего дебюта («литератором я так никогда и не сделалась»): книга была издана за свой счёт, в неё вошло необычно много для первого сборника стихов, «написанных так рано», ей не

предшествовали журнальные публикации. Несмотря на всё это, «Вечерний альбом» был хорошо принят, и уже в 1912-м Цветаева издаёт его продолжение — «Волшебный фонарь», также связанный с темой детства: дети, даже «деточки» — здесь первостепенные герои, и поэт проходит с ними путь от детских игр до первых эротических переживаний («Солнышко скрылось, аллея пуста... / Стыдно в уста целовать! / Девочка, надо ли было срывать / Первую розу с куста?»). Этот сборник, напротив, критика встретила сурово, увидев в нём эксплуатацию темы. Подчёркивая единство двух этих книг, исследовательница творчества Цветаевой Ирина Шевеленко связывает позицию их лирической героини всё с той же Башкирцевой — Цветаева с самого начала показывает и исключительную чувствительность к чистому, девичьему, таинственному, и готовность ко «всепониманию», и поэтическую гордость, желание жить и писать наособицу:

*Каждый миг, содрогаясь от боли,
К одному возвращаюсь опять:
Навсегда умереть! Для того ли
Мне судьбою дано всё понять?*

*Вечер в детской, где с куклами сяду,
На лугу паутинную нить,
Осуждённую душу по взгляду...
Всё понять и за всех пережить!*

То же чувство особости, уникальности Цветаева переносит на лирического адресата своих стихов:

Только нам этот образ кивнул из вечернего зала,
Только мы — ты и я — принесли ему жалобный стих.
Обожания нить нас сильнее связала,
Чем влюблённость — других.

Это чувство — и обман в нём — станут одним из главных мотивов цветаяевской лирики, вплоть до «Поэмы Горы» и «Поэмы Конца».

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Адамович Г. Литературные беседы // Звено. 1927. 23 января. № 208.
2. <https://24smi.org/celebrity/3375-marina-tsvetaeva.html>
3. <https://polka.academy/materials/951>
4. Быстрова Т. А. Москва – женщина // Марина Цветаева: эпоха, культура, судьба. Десятая цветаевская международная научнотематическая конференция (Москва, 9-12 октября 2002 г.) : сб. докладов. М. : Дом-музей Марины Цветаевой, 2003. – С. 292-300.
5. Клинг О. Поэтический мир Марины Цветаевой. М. : Изд-во МГУ, 2001. 112 с.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733874>

ADDRESSING ENERGY REQUIREMENTS THROUGH THE EXTENSIVE ADOPTION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES

Mauzerov J.U

Deputy of Dean
TSUE

jahongirmauzerov@gmail.com

Kholikova R.S

Associate Professor, PhD at “Green economy” department
TSUE

rxoliqova@bk.ru

ABSTRACT

The traditional energy system is at a critical juncture due to the escalating impacts of climate change, and its significance is increasingly recognized worldwide. While this system has evolved over decades, the current urgent circumstances necessitate a transition to alternative energy sources. Traditional energy systems operate in an unsustainable manner, leading to various issues such as environmental degradation, resource scarcity, habitat destruction, and deforestation. Consequently, there is a growing demand for more sustainable and innovative approaches to energy development.

Renewable energy presents a promising solution for the future, providing cleaner, reliable, and sustainable energy options for humanity. Before delving deeper into this topic, it is essential to clarify what is meant by a renewable energy system. Renewable energy refers to energy generated from resources that are naturally replenished, such as sunlight, water, wind, and geothermal heat, while also considering the needs of future generations. In contrast to fossil fuels, which contribute to environmental harm, renewable energy sources are abundant and offer a viable pathway to address climate change. Furthermore, renewable energy systems are generally more secure than traditional fossil fuel-based systems, which are associated with numerous global challenges.

Key words: *Green economy, renewable energy, solar panels, wind energy, environmental protection, green future, reliable energy, environmental degradation, fossil fuels, economic development.*

1. Introduction

Renewable energy represents a vital component of future energy solutions, capable of providing sustainable energy for long-term development. It plays a crucial role in addressing significant global challenges, including climate change, reducing reliance on fossil fuels, and achieving energy security, thereby minimizing interdependence among nations regarding energy resources.

To understand the current advancements in renewable energy, it is essential to consider its historical context. Historical records indicate that ancient civilizations, such as the Greeks and Romans, utilized wind-powered water pumps for irrigation, which proved to be more efficient than conventional watering methods of their time. Similarly, ancient Chinese societies harnessed wind power for milling grain. The most notable advancements in renewable energy systems emerged in the 20th century when awareness of the detrimental environmental impacts of traditional energy sources became more pronounced. Beginning in the 1970s, numerous European countries actively pursued the development of renewable energy technologies and sought to educate individuals in this field to foster expertise in “green” energy initiatives.

2. Literature Review

Godfrey Boyle¹ provided an important overview when it comes to development of renewable energy with the technological development by taking into account global demand for sustainable energy sector. He delved into not only clean energy, but also its economic, environmental social adoption.

Charles W. Donovan's works in the development of clean energy analyses the economic at the same time financial aspects of “green” energy. Moreover, he discussed strategies, financial modeling plans, management of “green” technologies. David Elliot³ deeply analyzed how to combine new technologies in the development of renewable energy system in his works. In his book he tried to compare the

competitiveness of renewable energy to fossil fuel or traditional energy system. M. J. Ivanov⁴ is famous Russian professor in this area who provided current status.

He analyzed the potential of Russian producing energy from renewables, especially, from solar, wind and hydro energy by taking into account its environmental factor also. He not only analyzed the opportunities but also challenges in the development of “green” energy in Russia. Maria Petrova⁵ examined the economic relationship of renewable energy as well as energy policies in Russia by taking account the incentives of government and how to promote this system and how to attract more investment in this area in her book. Moreover, she recommended some new technologies in the promoting of renewable energy which are suitable in the situation of Russian.

Djalilova N⁶ discussed the future of renewable energy in the area of Central Asia by taking account the area’s location, situation, weather, potential, investment attractiveness and investment dynamics. In his book he examined statistical analyzes when it comes to capacity of installation of renewable energy

3. METHODOLOGY.

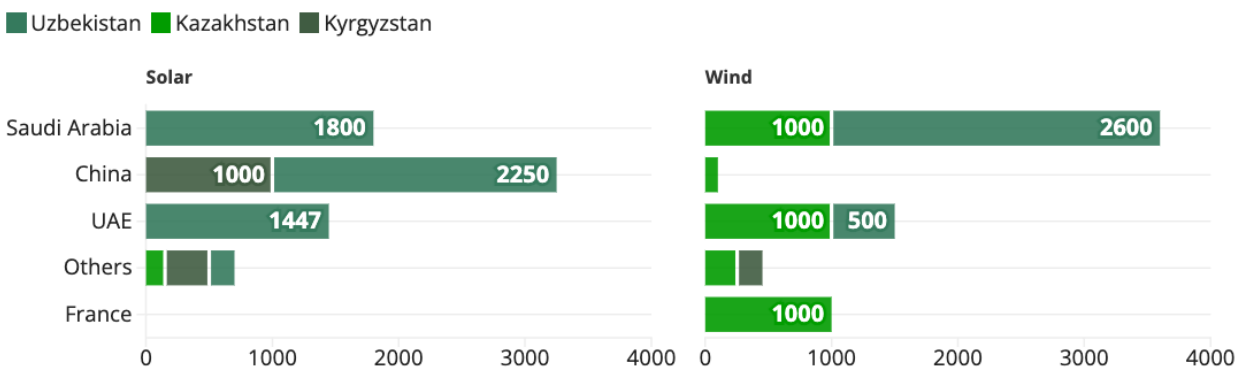
To investigate the intersection of sustainability and economic development, a comprehensive review of relevant literature and case studies was conducted. Academic journals, industry reports, and reputable sources were consulted to gather insights on sustainable business practices, green initiatives, and successful examples of environmentally conscious economic growth. Before moving to renewable energy usage, we should know the intersection of green economy and renewable energy to each other. So, what is green economy? Green economy is the sustainable way to achieve sustainable future. That’s why many international organizations, such as “The World Bank”, “The United Nations Environmental Protection” programs have been working for decades to support this system. Moreover to solve the problem of “Climate change” many international organizations are organizing conferences to discuss the

problems together with young people from all over the world. So renewable energy is the only solution in this world where we have huge demand for energy sources. When we talk about the advantages of the renewable energy, they are huge. First and foremost benefit of renewable energy is “Environmental Sustainability”.

If we compare the fossil fuels to renewable energy system, by using renewable energy we can achieve our sustainable future and sustainable targets. Moreover, “Energy security” is another factor which we should take into account. If we use from fossil fuels, the country may be dependent to energy of another countries while if we produce energy from renewable sources, we can cover over every supply on our own. Even if we have huge opportunity from using renewable energy, we have some challenges at the same time. First challenge which we may face is “Intermittency and variability”. Renewable energy is dependent to location as well as weather condition. Moreover, implementing green energy projects may demand huge amount of land which means people may destroy some natural and environmental habitats. Moreover, resource availability is another challenge in our current situation.

Central Asia's new renewable energy backers

Capacity announced or in the pre-construction and construction phases by location of company headquarters, host country and energy type in megawatts

Source: Global Energy Monitor, Global Wind and Solar Trackers

Figure 1-Central Asia’s new renewable energy backers

In the above mentioned picture we can see that, Saudia Arabia is the country which wants to invest more compared to other countries in the renewable energy development in Uzbekistan, Kazakstan and Kyrgyzstan. It is clear that, Saudi Arabia is ready to invest for 1800 Solar projects in Central Asia and more than 2600 wind-

energy related projects. The next country which want to implement renewable energy projects in Central Asia is China with the share of 3250 solar projects and 1500 wind energy projects. At the same time, UAE is trying to support 1447 Solar energy projects and 1500 wind energy projects. Why do these rich countries want to spend huge amount of spendings in Central Asia? There are some agreements among these countries and Central Asian counties to share the profit from these renewable energy projects as well.

If we talk about current situation of Uzbekistan by taking into account climate change, Uzbekistan is in more difficult situation in the problems of climate change as well as global warming compared to other countries as the government is situated in the central part of Central Asia and do not have any opportunity to the ocean to agricultural system. Also, green economy development and supporting renewable energy improves the lives of people in the country.

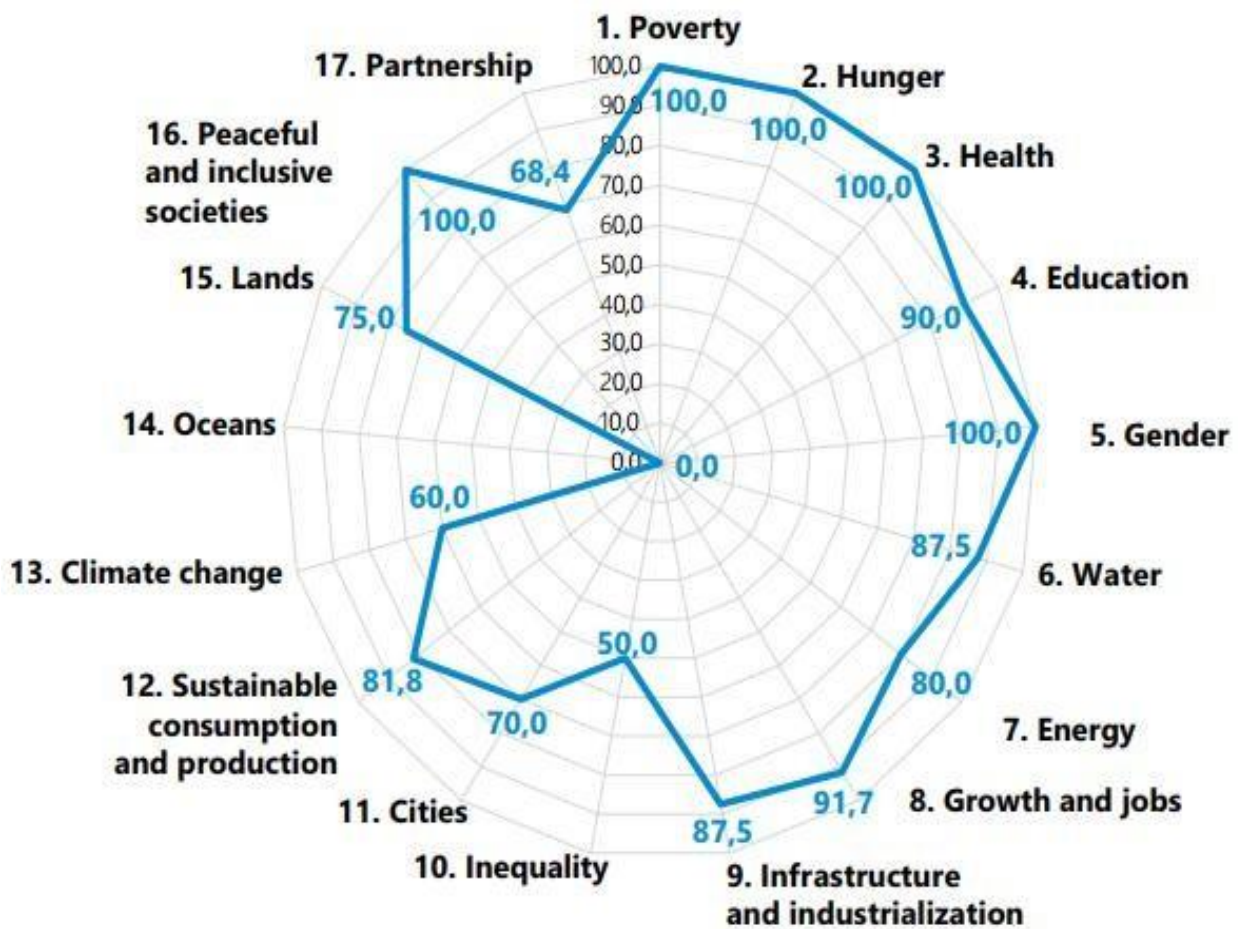

Figure 3-Sustainable Development Map

Uzbekistan's path sustainable development by 2030 is marked by progress and a strong across various key areas. At core of its efforts is a dedicated on eliminating poverty and, ensuring that every citizen is in the journey forward Through extensive healthcare programs and robust initiatives, Uzbekistan nurturing a healthier and more educated population, the stage for prosperity and improved well-being.

A strong emphasis on gender equality, Uzbekistan empowering women and girls, unlocking their potential to positively to society. By prioritizing access to water and sustainable energy, the country is protecting its resources and building resilience environmental challenges. Uzbekistan forward-thinking approach to economic growth and job creation fostering innovation and entrepreneurship creating opportunities for inclusive and sustainable development

4. RESULT AND DISCUSSION

Sustainability refers to the ability to meet present needs without compromising the ability of future generations to meet their own needs. It involves balancing economic, social, and environmental factors to ensure a holistic approach to development. On the other hand, economic development refers to the process of improving the economic well-being of a society through the creation and utilization of resources to produce goods and services.

Integrating sustainability and economic development is crucial for several reasons:

1. **Environmental Protection:** Economic development can often result in environmental degradation if not managed sustainably. By integrating sustainability principles, we can ensure that economic activities are conducted in a way that minimizes negative impacts on the environment, promotes conservation of resources, and reduces pollution.
2. **Long-Term Prosperity:** Unsustainable economic practices can lead to short-term gains but may have detrimental long-term consequences. By embracing sustainable approaches, such as investing in renewable energy, efficient resource management, and environmentally friendly technologies, we can foster long-term economic growth and stability.
3. **Social Equity:** Sustainability recognizes the importance of social well-being and equity. Economic development should aim to improve the quality of life for all

individuals, promote social inclusion, and reduce poverty. By considering social factors alongside economic goals, we can create more equitable and inclusive societies.

4. **Innovation and Competitiveness:** Sustainability can drive innovation and enhance a country's competitiveness. Embracing sustainable practices often leads to the development of new technologies, business models, and markets. By encouraging sustainable entrepreneurship and research and development, economic growth can be driven by environmentally friendly and socially responsible initiatives.
5. **Resource Efficiency:** Sustainable development emphasizes the efficient use of resources. This includes reducing waste, optimizing resource allocation, and promoting circular economy principles. By improving resource efficiency, we can reduce costs, increase productivity, and minimize environmental impacts.

To integrate sustainability and economic development effectively, governments, businesses, and individuals must collaborate and take collective action. This can involve implementing sustainable policies and regulations, investing in renewable energy and clean technologies, promoting sustainable consumption and production patterns, and fostering awareness and education about sustainability.

Indicator	Long term (10 years)	Medium term (3 years)	Details
GDP growth	+ Positive	+ Positive	Growth over 5% was achieved for most of the time frame
Employment (registered)	+ Positive	+ Positive	Improved trend for the numbers for employees and self-employment
Production change (%)	+ Positive	+ Positive	Significant improvements in production over the time frame
Primary fuel and energy production	● Stable	+ Positive	The indicator indicates improved energy efficiency
Water demand by industry	- Negative	- Negative	With growing production, the water intensity stays high
Energy from renewable sources	- Negative	⊕ Slightly positive	In 2021–2023, solar and hydro power is being developed

Figure 4-Key indicators for sustainable development

From the figure 4, it is clear that, for sustainable development there are some main indicators including, GDP growth, Employment, Production change, Primary fuel and energy production, Water demand by industrial sectors, Energy from renewable energy sources and other main factors as well. We can see in the example of Uzbekistan is,

GDP growth is a significant factor in medium-term development as well as long-term development. Moreover, we know that, the percentage of employment is another crucial key indicator, but it has huge positive share in long and short term development. Also, fuel and energy production is another aspect, as this sector is one of the main share of the economy, which has stable growth in long-term growth. Moreover, water and water-related issues are occurring especially in Central Asia, which means, if the country has water related issues, it has negative impact to the medium, short-term, long-term sustainable growth.

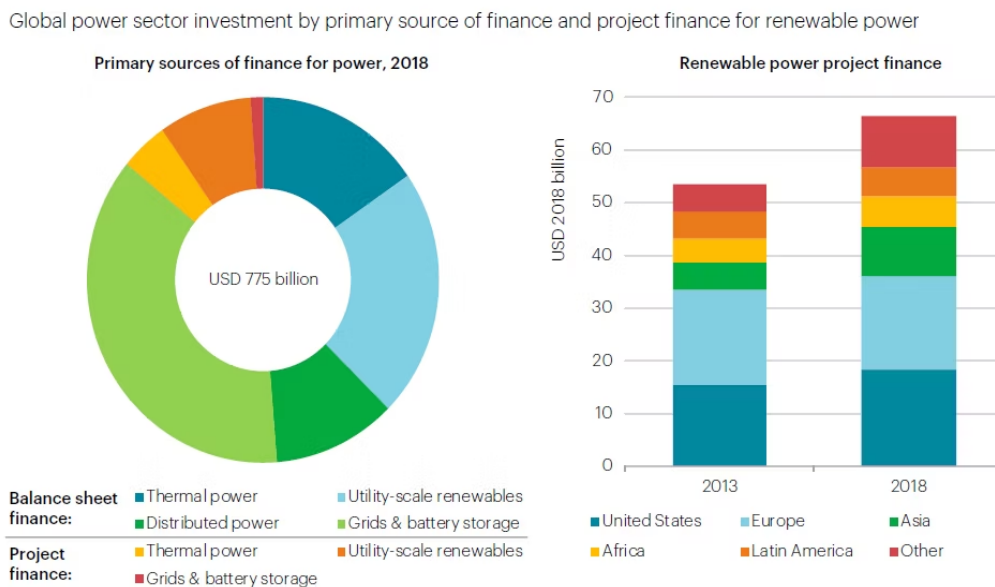

Figure 5- Global Power Sector Investment

As it is clear from the picture, total investment for “Green projects” was \$ 775 billion in the world, with the high share of United States, European Countries and Asia. It is shown in the graph that, almost \$ 15 billion was spent for the development of Thermal power energy in 2013. This share was almost \$ 20 billion in 2018, \$ 5 billion more than initial year. Moreover, more than \$ 30 billion was spent directly for the “Utility-scale renewables” in 2013, while it was almost \$ 35 billion in 2018. At the same time, Distributed power’s share was almost \$ 40 billion in 2013, while it had gradual increase in 2018 and made up almost \$ 45 billion in 2018.

According to recent data, bank loans cover around 20% of the cost of renewable energy projects in Uzbekistan. However, this high reliance on loans raises hazards to debt sustainability and financial stability.

Given these obstacles, applying the aforementioned solutions can assist diversify finance sources, minimize debt burdens, and encourage long-term development in Uzbekistan's renewable energy sectors. By creating an environment conducive to investment and innovation, Uzbekistan may realize the full potential of renewable energy resources while avoiding financial risks and attaining long-term energy security and sustainability objectives.

Moreover, there is another problem in the development of renewable energy system which is lack of innovative technologies. Innovative technologies have an important role in enhancing the efficiency and performance of renewable energy systems, boosting their competitiveness and appeal as viable energy sources. Advanced solar photovoltaic (PV) panels, wind turbines with optimized designs, and smart grid solutions all improve energy capture, storage, and distribution efficiency. Technological developments reduce the costs involved with renewable energy installations, making it more accessible and economically viable. According to the International Renewable Energy Agency (IRENA), the cost of solar PV modules has reduced by more than 80% since 2010, while onshore wind turbine prices have fallen by around 40%. Countries that lead in renewable energy deployment, such as Germany, China, and the United States, have made major investments in research, development, and adoption of breakthrough technology. For example, Germany's Energiewende plan has boosted investment in solar PV, wind, and energy storage technologies, resulting in technological innovation and cost savings.

6. Conclusion

In conclusion, the transition towards meeting energy demand with renewable energy sources represents a pivotal step towards achieving a sustainable, resilient, and equitable energy future. Throughout this thesis, we have explored the multifaceted

dimensions of renewable energy adoption, examining its technological, economic, environmental, and social implications. As global energy demand continues to rise, driven by population growth, urbanization, and economic development, the imperative to decarbonize our energy systems has never been more urgent.

The statistics underscore the transformative potential of renewable energy. According to the International Renewable Energy Agency (IRENA), renewable energy capacity witnessed a remarkable increase globally in 2020, reaching 2,799 gigawatts (GW), with an annual growth rate of 10.3%. Notably, solar photovoltaics (PV) emerged as a frontrunner, accounting for 48% of total renewable capacity additions. Moreover, investments in renewable energy projects soared to \$303.5 billion in 2020, reflecting growing confidence from investors and financial institutions in the viability and profitability of renewable energy ventures.

Environmental Imperatives

Economic Opportunities

Economically, renewable energy offers unparalleled opportunities for job creation, economic growth, and energy security. The renewable energy sector employed over 11.5 million people worldwide in 2019, with projections suggesting significant job growth in sectors such as solar photovoltaics, wind energy, and energy efficiency. Moreover, the declining costs of renewable energy technologies have made them increasingly competitive with fossil fuels, with 2020 seeing 162 GW of new renewable capacity installed at lower costs than new coal or natural gas plants globally.

Social Equity and Inclusion

Crucially, the transition to renewable energy must prioritize social equity and inclusion to ensure that all communities benefit from the energy transition. Disadvantaged communities, particularly those disproportionately affected by the adverse impacts of fossil fuel extraction and combustion, must be empowered to participate in and benefit from renewable energy projects. Initiatives such as

community-owned renewable energy cooperatives and workforce development programs can foster local ownership, economic empowerment, and social cohesion, thereby advancing a just transition to a renewable energy future.

As we navigate the complexities of the energy transition, it is evident that meeting energy demand with renewable energy requires a holistic and collaborative approach. Governments, businesses, academia, civil society, and individuals must work in concert to overcome barriers, accelerate deployment, and scale up investment in renewable energy infrastructure and innovation. Policy frameworks that incentivize renewable energy deployment, support research and development, and internalize the true costs of fossil fuels are essential for unleashing the full potential of renewable energy. In conclusion, meeting energy demand with renewable energy is not merely a technological or economic imperative but a moral imperative grounded in our responsibility to safeguard the planet for current and future generations. By harnessing the power of renewable energy, we can create a more sustainable, prosperous, and equitable world for all. As we embark on this journey, let us seize the opportunities before us, embrace innovation and collaboration, and chart a course towards a renewable energy future that leaves no one behind.

REFERENCES:

1. Matyugina, E.G. The role of institutional toolkit in management of riskiness of functioning of modern economic system, p. 29, 2018
2. Gurman, V. I. Eco-economic systems: models, information, experiment, p 145, 2019
3. World Conservation Strategy, 2019
4. Kosolapov, N. The international relations and world development World Economy and the International Relations, p 105, 2020
5. Earles, J. M., Sperling, O., Silva, L. C. R., McElrone, A. J. Bark water uptake promotes localized hydraulic recovery in coastal redwood crown. Plant. Cell Environ, p. 320, 2020
6. Brinchuk, M. M. Maintenance of gross national product growth in a context of the ecological law Journal of the Russian Law, p. 37, 2018

7. Lugato, E., Berti, A. Potential carbon sequestration in a cultivated soil under different climate change scenarios: A modelling approach for evaluating promising management practices in northeast Italy. *Agriculture Ecosystems & Environment*, pp. 97–103, 2018.
8. Baranchik, V. P. *Environmental Economics: a course of lectures for students of specialty. Environmental protection and rational use of natural resources*, p. 265, 2018
9. Gorelik, V. A. *Game-theoretic models of decision making in ecological and economic systems*, p.144, 2020
10. Burke, M., Hsiang, S. M., & Miguel, E. (2015). Climate change, agricultural yields, and economic growth. *The American Economic Review*, 105(6), 1873-1903.
11. Dell, M., Jones, B. F., & Olken, B. A. (2009). Temperature shocks and economic growth: Evidence from the last half century. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 1(1), 1-28.
12. Eleonore Loiseau, Laura Saikku, Riina Antikainen, Nils Droste, Bernd Hansjürgens, Kati Pitkänen, Pekka Leskinen, Peter Kuikman, Marianne Thomsen, *Green economy and related concepts: An overview*, *Journal of Cleaner Production*, Volume 139, 2016, Pages 361-371,
13. Fankhauser, S., & Tol, R. S. J. (2005). On climate change and economic growth. *Resource and Energy Economics*, 27(1), 1-17.
14. Giorgi, F., & Bi, X. (2005). Climate change and vulnerability. *Science*, 310(5747), 1080-1081.
15. Krugman, P. (2010). Building a green economy. *New York Times*, 5.
16. Lu, S., Bai, X., Zhang, X., Li, W., & Tang, Y. (2019). The impact of climate change on the sustainable development of regional economy. *Journal of Cleaner Production*, 208, 159-171.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733886>

TA'LIMNING KREDIT-MODUL TIZIMI VA AFZALLIKLARI

Salomov Muxtor Muzaffar o'g'li

Shahrisabz tuman 2-son kasb-hunar maktabi o'qituvchisi;

Nurulloeva Sevinch Bahromovna

Shahrisabz tuman 2-son kasb-hunar maktabi o'quvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'limning kredit-modul tizimi va ushbu tizimning imkoniyatlari haqida ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Kredit, ECTS, Kredit-modul, syllabus, Program Learning Outcomes, mobillik.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019-yil 8-oktabrdagi farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da OTMLarining 85 foizi 2030-yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tishining rejalashtirilganligining o'zi bu boradagi ilmiy ishlarning qanchalik dolzarbligini anglatadi.

Kredit - (zachyot birligiga aylanuchi Yevropa tizimi (ECTS) (European Credit Transfer and Accumulating System)) kredit jamlash tizimidir. Ushbu ta'lim tizimi Yevropaning qator OTMLarida 1989-yilda o'tkazilgan turli tadqiqotlardan muvafaqiyatli o'tgan va qabul qilingan. Shuni aytish joizki, ushbu ta'lim tizimi talabaning umumiy yuklamasiga asoslanadi.

Dastlab kredit tushunchasi chetdan kelib o'qiyotgan talabalar uchun ishlatilgan va unga ishonch bildirilgan. OTMLari uchun kelishilgan holda bir xil, yagona kreditlarni o'rnatilishi talabaning akademik mobilligini ya'ni bosh oliy ta'lim muassalarida

bemalol o'qishini davom ettirishini, talabaning OTMLari orasida bemalol almashinilishini, to'plangan kreditlarni boshqa oliy o'quv yurtlarda tan olinishini ta'minlashga yordam berdi. Hozirgi kunga kelib, Yevropa kredit tizimi Yevropaning deyarli barcha davlatlarida tan olinadigan va amal qiluvchi tizim hisoblanadi. Talaba belgilangan kredit (soat miqdorlarini) ballarini to'plagan taqdirdagina tahsilni tamomlaganligi haqidagi hujjatni ya'ni diplomni olishga erishadi.

Oliy ta'limda bir qancha muammo va zamonaviylashishiga ehtiyoj tug'ilgan paytda kredit-modul tizimi deyarli barcha mamlakatlar oliy ta'lim tizimiga kirib keldi. Bu esa o'z o'rnida oliy ta'limda xohlaganday o'qitib, talabalarning esa o'zi xohlagandek o'qishini emas, balki talabalarga yo'naltirilgan, uni mustaqil ta'lim olishga undaydigan ta'limni olib kirdi. Umuman olganda ta'limning "*Kredit-modul tizimi*" kelib chiqishiga quyidagi ehtiyojlar *asosiy omil* bo'lib xizmat qildi:

- oliy ta'lim dasturlariga erkinlik olib kirish ehtiyoji;
- o'quv dasturlarini zamon, mehnat bozori va talabalar ehtiyojlari asosida shakllantirish ehtiyojlari;
- mamlakat oliy ta'lim tashkilotlarini mamlakatdan tashqaridagi OTMLar bilan aloqalarini yaxshilash;
- mamlakat OTMLarini xalqaro maydonda e'tirof etilishiga erishish ehtiyoji.

Kredit-modul tizimi mamlakat oliy ta'lim tizimiga quyidagilarni taqdim etadi:

- OTM larda talabalar o'qish yuklamasining muvozanatli taqsimoti;

Kredit-modul tizimida kreditlarning fanlar bo'yicha taqsimoti, masalan 5, 6 yoki 7.5 kreditni tashkil etishi mumkin. Bu degani talaba bir semestrda ko'pi bilan 4 ta, 5 ta yoki juda bors 6 ta fanni o'rganadi ($30/7.5=4$; $30/6=5$; $30/5=6$). Bu esa o'z navbatida talabalarning o'quv semestri davomidagi o'rganishi zarur bo'lgan fanlar soni amaldagi tizimdagisidan anchagina kamayishini anglatadi. Ya'ni, kredit-modul tizimi oliy ta'lim tizimi o'quv dasturlariga me'yor va sifat olib kirishi, ta'limni tashkil etishda son ko'rsatkichidan sifat ko'rsatkichiga o'tishga xizmat qiladi. Chunki fanlar sonining bu tarzda qisqarishi, endilikda talabalar u vaqt va imkoniyatlarini ana shu kam sonli fanlarni chuqurroq va har tomonlama o'rganishlariga imkoniyat yaratadi.

- OTM lar o'quv dasturlariga tanlov fanlarini kirib kelishi;

Bu kredit-modul tizimiga o'tishning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jihatlardan biri sifatida talabalarni o'qishining dastlabki yillarida sohasiga oid asosiy, umumkasbiy fanlar bo'yicha o'qitilib, o'z sohalarini bo'yicha umumiy bilimlarni egallab bo'lganlaridan so'ng, ularni sohalariga oid maxsus fanlarni o'z qiziqishlaridan kelib chiqib o'zlari tanlagan holda o'qish imkoniyatiga ega bo'lishlarini aytish mumkin. Bunda OTM talabalarga o'quv yili davomida taklif qilinayotgan tanlov fanlarning ro'yxatini va ular haqida batafsil ma'lumotlarni taqdim etadi. Talabalar esa ushbu ro'yxat va ma'lumotlar asosida o'zlari qiziqqan fanlarni tanlaydilar. Ushbu jarayonda har bir talaba o'zining bakalavr yoki magistratura o'qish dasturini sezilarli ma'noda o'zi shakllantirishga imkoniyatiga ega bo'ladi. Ya'ni, guruhda 50 nafar talaba bo'lsa, ularning har biri o'z qiziqishlariga ko'ra o'z o'qish dasturlariga ega bo'ladi.

- OTM lar o'quv dasturlarida fanlarning saralanishi;

Qisqacha aytganda, OTM o'qish dasturlarining umumiy, mutaxassislikka to'g'ridan-to'g'ri aloqasi bo'lmagan, o'zini takrorlovchi fanlar bilan to'ldirilishi talaba oliy dargohdagi qisqa va eng qimmatli vaqtdan samarali foydalana olmasligiga olib kelmoqda.

ECTS kredit-modul tizimida esa OTM lar o'zining har bir bakalavr va magistratura o'quv dasturi maqsadlarini oldindan aniq belgilab olishi talab etiladi. Ya'ni, ular ma'lum mutaxassisliklar bo'yicha o'qish dasturini shakllantirishdan avval o'z oldilariga quyidagicha savollarni qo'yishlari va ularga javob topishlari talab etiladi:

- Biz qanday mutaxassis tayyorlamoqchimiz?
- Bizning bitiruvchilarimiz aynan qanaqangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi va OTM dasturlarini tamomlagandan so'ng qanday natijalarga erisha olishi kerak?
- Talabalarimiz shu bilim, ko'nikma va mahoratga ega bo'lishi uchun nimalarni (fanlar, mashg'ulotlar va tajribalarni) o'rganishi kerak?

Shu uchta savol haqida mulohaza qilish jarayonining o'zi o'quv dasturi qanday fanlar, mashg'ulotlar va tajribalardan tashkil topgan bo'lishi haqida xulosani ishlab chiqishga imkon beradi. Har bir OTM bakalavr va magistratura dasturi turlicha

bo'lganligi sababli uning maqsadlari ham turlicha bo'lishi tabiiy holat. Shuning uchun ham bu o'quv dasturlarini OTM darajasida ishlab chiqib, tasdiqlashadi.

Ya'ni, OTM lar o'zlarining har bir bakalavr va magistratura o'quv dasturining maqsadlarini bitiruvchi dastur davomida qo'lga kiritishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va mahoratlar shaklida oldindan aniq belgilab olishlari zarur. Bu kredit-modul tizimi tili bilan aytganda "Program Learning Outcomes" deb ataladi. O'quv dasturlarining maqsadlari belgilab olingandan so'ng, endilikda ushbu dasturlarda faqat shu maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladigan fanlarga saqlab qolinishi yoki dasturga kiritilishi lozim bo'ladi, qolgan fanlar esa dasturni tark etishi lozim bo'ladi.

- OTM lar o'quv dasturlariga shaffoflik olib kirish;

Kredit-modul tizimiga o'tgandan so'ng OTMlar o'zlarining har bir bakalavr va magistratura dasturlari bo'yicha dastur katalogini, ya'ni kitobchasini ishlab chiqishlariga to'g'ri keladi. Unda har bir bakalavr va magistratura o'quv dasturlarining maqsadlari, o'qishga qabul qilish qoidalari, OTMdagi o'qish sharoitlari, akademik taqvimlar, talabalar 4 yillik yoki 2 yillik dastur davomida aynan qaysi fanlardan tahsil olishlari mumkinligi, ushbu fanlarning qisqacha tasnifi, qaysi fani aynan qaysi bosqichda o'qitilishi, bu fanlardan aynan qaysi professor o'qituvchilar dars berishi, OTMda talabalar uchun yotoqxonalar imkoniyatlari, talabalarning bir oylik o'rtacha yashash xarajatlari, OTMda qo'llaniladigan baholash usullari hamda mezonlari to'g'risida abituriyent va talabalarga avvaldan ochiq tarzda ma'lumot berilishi zarur. Bu ma'lumotlar har bir yangi o'quv yili boshida kitobcha tarzida talabalarga tarqatilishi yoki OTM veb-sahifasiga yuklab olish mumkin bo'lgan formatda joylashtirilishi zarur.

- OTM lar o'quv mashg'ulotlarni shaffof tarzda tashkil etish;

Kredit-modul tizimida esa OTM ning har bir o'qituvchisi o'zining har bir fani bo'yicha 4-5 varoqli fan dasturiga, ya'ni "syllabus" ga ega bo'lishi va uni semestr boshida talabalarga taqdim etishi kerak bo'ladi. Fan dasturi o'zida ushbu fanning maqsadlari uning o'quv dasturida tutgan o'rni, talabaning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun ahamiyati, talabalar ushbu fanni o'rganish natijasida nimalar qila olishi, ushbu fan bo'yicha semestr davomida o'rganiladigan mavzular, talabalar foydalanishi zarur

va mumkin bo'lgan adabiyotlar ro'yxati, baholash mezonlari haqidagi ma'lumotlarni qamrab oladi. Agar fan tanlov fani bo'lsa, talaba uchun bunday ma'lumotlarning ahamiyati juda katta. Chunki talaba fanni tanlash yoki tanlamaslik bo'yicha qarorga kelishi uchun fanni nomini yoki uni o'qitadigan o'qituvchining ism, familiyasini bilishni o'ziga kifoya qilmaydi. Talaba bunday qarorga kelishi uchun fan bo'yicha yetarli ma'lumotga ham ega bo'lishi kerak.

- Akademik bilimlarni hamda kvalifikatsiyani tan olinishini osonlashtirish;

OTMLari uchun yagona kredit tizimining joriy etilishi talabalarning mobilligini ta'minlaydi. Talaba belgilangan kredit ballarini to'plagan taqdirdagina diplom oladi. Kredit tizimi barcha o'qitish shakllarining nazoratini o'z ichiga oladi (auditoriya va auditoriyadan tashqari). Demak, u nafaqat o'quv faoliyatiga berilgan baho, balki bajarilgan o'quv yuklamasini ko'rsatib turuvchi birlikdir. Kredit tizimining asosini, albatta, reyting ball tizimi tashkil etadi. Kredit tizimiga o'tish talabalarga xorijda o'qishni davom ettirishi uchun shart-sharoit yaratishga xizmat qiladi. O'zbekistonda ta'lim olingan muddatning xorijiy davlatlarda ham tan olinishini ta'minlaydi.

Kredit modul tizimida GPA tushunchasi. GPA (ing. Grade Point Average) - o'rtacha o'zlashtirish ko'rsatgichi bo'lib talabaning dastur bo'yicha egallagan bilimlarining o'rtacha miqdori hisoblanadi.

Bunda fan bo'yicha ajratilgan kreditlarni K_1, K_2, K_3 va K_n deb, baholarni G_1, G_2, G_3 va G_4 deb belgilasak GPA kredit va baholar ko'paytmalari yig'indisining umumiy kreditlar yig'indisiga nisbati bilan hisoblanadi.

$$GPA = \frac{K_1 \cdot G_1 + K_2 \cdot G_2 + K_3 \cdot G_3 + \dots + K_n \cdot G_n}{K_1 + K_2 + K_3 + \dots + K_n}$$

Aytaylik 5 ta fan uchun 24 kredit ajratilgan bo'lib, 4,3,5,6 va 7 kreditdan taqsimlangan bo'lsa ulardan to'plangan baholar esa 4,3,5,4 va 5 bo'lsin. Talabaning GPAsini hisoblaymiz.

$$GPA = \frac{4 \cdot 4 + 3 \cdot 3 + 5 \cdot 5 + 6 \cdot 4 + 6 \cdot 5}{4 + 3 + 5 + 6 + 6} = \frac{16 + 9 + 25 + 24 + 30}{24} = \frac{104}{24} = 4,3 \text{ ball.}$$

GPA tushunchasi talabani:

- Ish beruvchi tashkilot tomonidan ishga qabul qilishda;
- Talabani kursdan-kursga o'tkazishda;
- O'qishini ko'chirish davomida o'quv natijalarining tan olinib, tegishli kursga qabul qilinishida;
- Akademik mobillik hamda talabalar almashinuvida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, bu tizimning afzalligi shundaki, talaba ta'lim jarayoni davrida chet-el o'quv yurtlarida yoki o'zga ta'lim yurtida tahsil olib, so'ng o'qishni davom ettirishi mumkin. O'quv jarayonida chet el o'quv yurtlari va tashqi muassasalardan malakali mutaxassislar jalb etiladi. Chet el OTMlari amaliyotidan kelib chiqqan holda o'quv dasturlari ishlab chiqiladi. Talabalar o'zi istagan tanlov fanlarini tanlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”, 1-ilovasi, 9-bandi.

2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirining 2020-yil 30-iyundagi 357-sonli buyrugi, 1-ilovasi.

3. 2015 Europea Credit Transfer and Accumulation System (ECTS) User’s Guide, a Joint Project by the European Higher Education Area, the Bologna Process and European Commission in 2015. Yevropa kreditlarni ko‘chirish va jamg‘arib borish tizimi bo‘yicha foydalanuvchiga ko‘llanma (ECTS).

4. Jessica Shedd (2003), “The History of the Student Credit Hour”. *New Directions for Higher Education*. 122 (Summer) (122): 5-12.

5. “Xalq so‘zi” gazetasi. Kredit-modul tizimiga o‘tish nima uchun kerak? 2020-yil 5-avgust, N 163 (7665).

6. Resolutio of The Council and of the Ministers of Education, Meeting within the Council, *Official Journal of the European Communities*, 1976. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/pdf/?uri=CELEX:41976X0219&from>.

7. www.xs.uz

8. www.ma'rifat.uz

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733890>

ГЛОБАЛ ЛАНДРОМАТ: ГЕНЕЗИС ВА АМАЛИЁТ

Умурзоқов Меҳрож Умар ўғли

E-mail: umirzakovm7@gmail.com

Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети — Халқаро ҳуқуқ факультети
магистранти

Илмий раҳбар: Ph.D., Юсупджанов Одил Абдугафурович

Ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича биринчи проректор,
Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада "Глобал ландромат" тушунчаси ва унинг генезиси, яъни шаклланиши ва ривожланиши тарихи ёритилган. "Ландромат" сўзи маънода пул ювиш схемаларини тасвирлайдиган термин бўлиб, унда ноқонуний маблағлар қонуний кўринишга келтирилади. "Глобал ландромат" атамаси катта миқдордаги маблағларни кўплаб молиявий операциялар ва механизмлар орқали яширишга қаратилган кенг кўламли "пул ювиш" схемаларини англатади.

Мақолада "Россия ландромати" ёки "Молдавская Схема" деб аталган катта молиявий фирибгарлик схемаси ҳақида батафсил маълумот берилган. Ушбу схема Россиянинг 19 банки орқали 20 миллиарддан ортиқ АҚШ долларини Молдова, Латвия ва бошқа Европа Иттифоқи давлатларига ўтказиб, коррупцион судьяларнинг ёрдами билан легаллаштирилган. Мақолада, шунингдек, схема ташиқлотчиларининг 500 мингдан ортиқ шахслар жалб этилганлиги, латвия банкларининг роли, молия тизимига кириш жараёни, пулларни жойлаштириш, стратификация қилиш ва интеграция қилиш босқичлари ёритилган.

Мақола "Глобал ландромат" каби схемаларнинг давлат ва глобал молиявий тизимларига жиддий таъсири ҳақида ҳам маълумот беради, чунки улар молия секторида шаффофликни камайтиради ва жиноий фаолиятни қўллаб-қувватлайди. Шунингдек, жаҳон миқёсида ҳукуматлар ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ушбу операцияларнинг олдини олиш ва аниқлаш устида иш олиб боришмоқда.

Мақолада "Глобал ландромат" схемасининг кенг қамрови, ташкилотчиларнинг ҳуқуқий тизимни қўллаб-қувватлашга қаратилган ҳаракатлари ва уларнинг глобал молиявий тизимга етказган зарарини очиб беришга қаратилган.

Калит сўзлар: Глобал Ландромат, Пул ювиш, Молиявий фирибгарлик, Россия Ландромати, Молдова схемаси, Молиявий транзакциялар, Нолегал маблағлар, Молиявий тизим, Пул ювишга қарши кураш, Молиявий шаффофлик, Коррупциялашган судьялар, Европа Иттифоқи банклари, Жойлаштириш, қатламлаш, интеграция, Молиявий жиноятларга қарши кураш, Глобал молиявий таъсир.

ANNOTATION:

This article explores the concept of the "Global Laundromat," its genesis, and its development over time. The term "Laundromat" refers to schemes for laundering money, where illegal funds are disguised as legitimate financial transactions. The "Global Laundromat" describes large-scale money laundering schemes that involve the concealment of significant amounts of money through numerous financial operations and mechanisms.

The article provides a detailed overview of a major financial fraud scheme known as the "Russian Laundromat" or the "Moldovan Scheme." This scheme involved laundering over 20 billion USD through 19 Russian banks, using corrupt judges to legitimize the funds, which were then transferred to Moldova, Latvia, and other European Union countries. It discusses the involvement of more than 500,000 individuals, the role of Latvian banks, and the stages of money laundering, including placement, layering, and integration into the financial system.

The article also highlights the serious impact of such schemes on state and global financial systems, as they reduce transparency in the financial sector and support criminal activities. Governments and law enforcement agencies worldwide are actively working to prevent and detect these operations.

The article aims to uncover the scope of the "Global Laundromat" schemes, the efforts of organizers to exploit legal systems, and the damage these schemes cause to the global financial system.

Key words: *Global Laundromat, Money laundering, Financial fraud, Russian Laundromat, Moldovan Scheme, Financial transactions, Illegal funds, Financial system, Anti-money laundering, Financial transparency, Corrupt judges, European Union banks, Placement, layering, integration, Financial crime prevention, Global financial impact.*

КИРИШ:

“Глобал ландромат” ларга тўхталишимиздан олдин “Ландромат” тушунчасига ва унинг генезисига тўхталиб ўтишимиз мақсадга мувофиқ. “Ландромат” тушунчаси кўплаб адабиётларда турлича келтирилади, хусусан, ушбу сўзни тўғридан-тўғри ингилиз тилидан ўзбек тилига таржима қиладиган бўлсак, “Кийимларни ювадиган ва куритадиган машиналардан фойдаланиш учун пул тўлайдиган жой”¹ тушунилади. “The Russian Laundromat” Российский Ландромат, “The Global Laundromat” Глобал Ландромат ва “The Moldovan Scheme” Молдавская Схема каби номлари мавжуд².

Юридик жиҳатдан олиб қарайдиган бўлсак, “Глобал ландромат” атамаси одатда мураккаб молиявий операциялар орқали катта миқдордаги пулларни чегаралар бўйлаб кўчиришни ўз ичига олган кенг кўламли “Пул ювиш” операциясини (*схемани*) англатади. Ушбу операциялар кўпинча кўплаб компаниялар, офшор (*компаниялар*) ҳисобварақалар ва маблағларнинг келиб чиқиши ва манзилларини яшириш учун бошқа механизмларни ўз ичига олади, бу эса ҳокимият учун пул оқимини кузатиш ва тартибга солишни қийинлаштиради.

“Глобал ландромат” номи пулни тозалаш ёки ювиш тушунчасини таклиф қилади, бу ноқонуний маблағларни қонуний кўриниши учун қонуний молиявий каналлар орқали “пул ювиш” англатади. Бундай операциялар одатда *жиноий ташилотлар ёки гиёҳванд моддалар савдоси, коррупция, фирибгарлик ёки бошқа ноқонуний корхоналар* каби ноқонуний фаолиятдан олинган даромадларни яширишга интилаётган шахслар томонидан амалга оширилади.

Ушбу схемалар нафақат давлат, балки глобал молиявий тизимларга жиддий таъсир кўрсатиши мумкин. Чунки улар молия секторидаги шаффофлик, яхлитлик тизимларига путур етказиши ва кейинги жиноий фаолиятни

¹ Cambridge Dictionary. Meaning of Laundromat in English https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/laundromat#google_vignette.

² Deutsche Bank, Mirror Trades, and More Russian Threads. 29.03.2017. <https://www.newyorker.com/business/currency/deutsche-bank-mirror-trades-and-more-russian-threads>.

осонлаштириши мумкин. Шу сабабдан ҳам ушбу жиноят тури “трансмиллий” ҳисобланади. Бугунги кунда, бутун дунё миқёсида турли ҳукуматлар, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари пул ювиш билан курашиш, молия тизимининг яхлитлигини сақлаш бўйича бундай операцияларни аниқлаш ва олдини олиш (*превентив чоралар*) устида ишлашмоқдалар.

Уюшган жиноятчилик ва коррупция тўғрисидаги ҳисобот бериш лойиҳаси (*Organized Crime and Corruption Reporting Project*) катта миқдорда пул ювиш схемасига “Глобал ландромат” деб ном берган¹. Бу бузуқ сиёсатчилар томонидан ҳукуматдан ўғирланган ёки уюшган жиноятчилик фаолияти натижасида олинган 20 миллиард (баъзи манбаларда 80 миллиард) АҚШ долларидан ортиқ Россия давлати пулларини ювиш учун ишлатилган дунёдаги энг мураккаб ва энг катта “пул ювиш” схемаси ҳисобланиб, Российский ландромат (Russian Laundromat) номи билан турли хилдаги адабиётларда мустаҳкамланган. Бу нафақат Россиянинг компаниялари Латвия орқали Европа Иттифоқи банкларига пул ўтказиши, балки Молдовада схеманинг бир қисми ҳисобланган коррупционер судьяларнинг ноқонуний қарорлари ёрдамида “пул ювиш” жиноятининг содир этилганлиги аянчли ҳолатлардан бири ҳисобланади. Схемада Латвияда ҳам фақат битта банк ва Молдовада ҳам битта банк ишлатилган, аммо Россиядаги 19 та банк, банкларнинг баъзилари бой ва қудратли шахслар, шу жумладан Россия Президентининг амакиваччаси томонидан назорат қилинган². Буюк Британия давлатидаги Гардиан (*The Guardian*) газетасининг хабар беришича, ушбу “пул ювиш” (схемаси) жиноятининг содир этилишида айбдор сифатида 500 мингдан ортиқ шахс жалб этилган³. Айрим манбаларда келтирилишича, ушбу схеманинг тахминий яратувчиси молдовалик собиқ тадбиркор ва депутат

¹ Коррупция ва уюшган жиноятчиликни ўрганиш маркази Шарқий Европа, Кавказ, Марказий Осиё, лотин Америкаси ва Африкада тергов журналистикаси билан шуғулланадиган оммавий ахборот воситалари ва алоҳида мухбирлар уюшмасидир. Лойиҳа 2007 йилда Сараевода доктор Салливан ва Пол Радун томонидан ташкил этилган. <https://www.occrp.org/en/laundromat/>.

² The Russian Laundromat. <https://www.occrp.org/en/russianlaundromat/>.

³ Barr, Caelainn; Levett, Cath (25 March 2017). "More than half the funds laundered in a major Russian scheme went via the UK". *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/news/datablog/2017/mar/25/more-than-half-the-funds-laundered-in-a-major-russian-scheme-went-via-the-uk>.

Платон Вячеслав Николаевич ҳисобланади¹. Платон Молдова давлатининг энг бой одамларидан бири бўлиб, Молдова давлатида шакар соҳасида, Украина давлатида атом энергетикаси соҳаларида ўз бизнеси мавжуд бўлган.

Америк Қўшма Штатларида нашр этиладиган Нью-Йорк (The New Yorker) газетасининг таъкидлашича, ушбу операция номи “Пул ювиш” (*схемаси*) куйидаги номлар билан кўплаб юридик адабиётлардан жой олади.

Юқоридаги бобда келтирилган “Пул ювиш” тушунчалардан фойдаланган ҳолда “Глобал ландромат” тушунчасига тўхталадиган бўлсак, бу ноқонуний йўл билан топган пуллари (*ифлос пуллари*) қонуний йўл билан топилган пулга айлантириш, легаллаштириш (*тоза пулга ювиш*) схемасини тушунтириш учун ишлатиладиган умумий атама бўлиб, уларни қонуний кўриниши учун жиноий хатти-ҳаракатлардан тушган даромадлар ва бошқа манбаларин турли хилдаги схемалар ёрдамида яширишади.

Уюшган жиноятчилик ва коррупция тўғрисидаги ҳисобот бериш лойиҳаси (*Organized Crime and Corruption Reporting Project*) томонидан “Россия пул ювиш схемаси” фош қилинди - бу катта миқдордаги маблағни Россиядан чиқариб юборишга имкон берадиган улкан молиявий фирибгарлик схемаси бўлган. Пуллар порахўрлик ва Молдова *ҳуқуқий тизимини оқилона эксплуатация (ишлатиш)* қилиш орқали легаллаштирилиб, Европанинг тули давлатларига чиқарилиб юборилди.

2011-йилнинг январь ойидан 2014-йилнинг октябрь ойига қадар Россияда жойлашган 19 та банкнинг жиноий фаолият орқали 20.8 миллиард АҚШ доллари миқдорида пуллар легаллаштирилади, яъни Европанинг турли давлатларига чиқиб кетади. Хусусан, 1870-йил ташкил этилган бутун жаҳондаги энг йирик 10 та банк қаторига кирадиган Германиянинг Франкфут шаҳрида жойлашган (*Deutsche Bank AG*) Лондон фонд биржасида рўйхатга олинган энг юқори бозор капиталлашувига эга 100 та компаниянинг акция индекси рўйхатига кирувчи

¹ The Global Laundromat: how did it work and who benefited? <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/20/the-global-laundromat-how-did-it-work-and-who-benefited>

Британиянинг трансмиллий (*Standard Chartered PLC*), 1869-йилда ташкил топган ва доимий равишда фаолият юритиб келаётган (*Barklays Bank*) (Англия банкларининг катта 4 лигига киради).

Жиноий фаолият орқали топилган 20.8 миллиард АҚШ доллари миқдоридаги пуллар 96 та давлатнинг 732 банкларида ҳисобрақамлари бўлган 5,140 та компанияларга тушди.¹ Хўш, ушбу турдаги жиноят қандай кўринишда амалга оширилди?

Биринчидан, Россия пул ювувчиларига тегишли иккита компания чет элда яширинча ташкил этилган. Улар чет элда фақат қоғозда мавжув бўлган ва амалда ҳеч бир фаолият билан шуғулланмайдиган офшор компаниялар ташкил этишган.

А компанияси Б компаниясига маълум пул миқдорини қарзга бериб, сохта “кредитор” га айланади, у олинган пул миқдорини қайтаришни кўзда тутувчи (*ваъда қилувчи*) шартномани имзолайди. Лекин корхоналарнинг (субъектив томондан) асосий мақсади мавжуд маблағни, яъни жиноий фаолият натижасида топилган пулларни офшор компания орқали легаллаштириш бўлган.

Ушбу қарз шартномани тузган Россия компанияси (ёки компаниялари) томонидан кафолатланади. Энг муҳими, шартнома ҳар доим Молдова фуқароси ўз ичига олган.

Сохта қарздор Б компания шартномани, яъни сохта кредитор А компанияси ўртасида тузилган шартномага асосан кредит кўринишида қабул қилинган (*фақат қоғозда, шартномада*) пул миқдорини қайтариш мажбурияти вужудга келади. Шундан сўнг, сохта кредитор А компания Россия давлатида жойлашган сохта қарздор Б компаниясидан тўловни талаб қилишни бошлайди.

Қарз Молдова фуқароси томонидан кафолатланганлиги сабабли, ушбу муаммоли масаланинг асосий жараёни Молдова судида ҳал қилиниши керак эди. Схеманинг бир қисми бўлган коррупцион судьялар - Россия компанияси кафолатни ҳурмат қилиши ва қарзни тўлаши кераклиги тўғрисида расмий суд қарорини чиқаради.

¹ The Russian Laundromat Exposed. The Russian Laundromat: The world respond. Previous The Russian Laundromat Stories. About the project. Where did the Money Go? Partner Stories. <https://www.occrp.org/en/laundromat/>.

Схеманинг бир қисми ҳисобланган Молдова суди қабул қилинган қарорнинг бир қисмини ўзгартиришади. Яъни коррупцион судьялар “Moldindconbank” деб номланган ҳисобрақам очишади ва унга Россия компанияси пулни депозит қилиб, сохта тўланмаган қарзни жойлаштиришади.

Молдова прокуратура органлари ушбу схеманинг бир қисми сифатида камида 22 миллиард АҚШ доллари ювилганлигини айтишди. 2017-йил 24-март куни эълон қилинган баёнотга кўра, улар 16 судьяларини, мамлакат Марказий банкининг тўрт нафар ходимини ва тўққиз нафар тижорат банки ходимларини “Пул ювиш” жиноятининг содир этиш операциясига алоқадорликда гумон қилинаётгани устидан тергов ҳаракатлари олиб борилди¹.

Яқуний босқичда Россияда жойлашган сохта компания пулларни “Moldindconbank” деб ташкил этилган ҳисобрақамга ўтказишади. Ушбу процесс Молдованинг коррупцион судьялар томонидан ноқонуний қарор қабул қилиш орқали амалга оширилган ва фойдаланишга тайёр ҳолатга келтирилган. Ушбу жиноий фаолият орқали схемалаштирилган маблағлар, схема иштирокчиларининг баъзилари томонидан ҳашаматли товарларни сотиб олиш учун ишлатилади ва ушбу маблағларнинг келиб чиқишига шу йўл орқали қонуний тус берилади, яъни легаллаштирилади. Бир неча Латвия банклари ушбу схеманинг иштирокчилари сифатида номланди. Жиноий фаолият орқали топилган пул маблағларининг катта қисми (3,2 миллиард АҚШ доллар) Латвиянинг Траста Комерсбанка (*Trasta Comercbanka*) дан бир қатор компаниялар орқали бутун дунё бўйлаб кўплаб ҳисобрақамларга ўтказилган². 2016-йилда Европа Марказий Банки томонидан Латвиянинг Траста Комерсбанка (*Trasta Comercbanka*) лицензияси бекор қилинди. Латвиянинг яна бир (*Baltikums*) деб номланадиган банки Латвия молия ва капитал бозори комиссияси (*Financial and Capital Market Commission*) (*FKTK*) томонидан

¹ Global banks handled laundered Russian cash worth hundreds of millions. by Ivana Kottasova @ivanakottasova <https://money.cnn.com/2017/03/24/news/russia-money-laundering-global-banks/>.

² The Russian Laundromat Exposed. The Russian Laundromat: The world respond. Previous The Russian Laundromat Stories. About the project. Where did the Money Go? Partner Stories. <https://www.occrp.org/en/laundromat/>.

1,2 миллион евро миқдорида жарима жазоси тайинланади¹. Умумий ҳисоб-китобларга кўра, Латвия давлатида ушби жиноий схемага асосланган депозитларни қабул қилган банкларни сони 9 тани ташкил этади.

Ушбу жиноий схеманинг тахминий яратувчиси молдовалик собиқ тадбиркор ва депутат Платон, Вячеслав Николаевич 2016 йилнинг июлида Киевда ҳибсга олинган ва кейинчалик Молдова Республикасига экстрадиция қилинган. 2017 йил 20 апрелда у 18 йиллик қамоқ жазосига ҳукм қилинди². Бирок, кейинчалик у озод қилинди, қайта судланди ва 2021 йил 14 июнда оқланди. Платоннинг адвокати Ион Крецу (*Ion Crețu*) хабар беришича, Платон 2021 йил 19 июль куни Кишинёвдан Лондонга ва транзит йўллар орқали Лондондан Прагага учиб кетган³.

Пул ювиш схемасининг босқичларига ҳам алоҳида тўхталадиган бўлсак, ушбу босқичлар қуйидагича амалга оширилади: пул ювишнинг жойлаштириш босқичи, бунда банк ҳисоб рақамларига кичик миқдордаги маблағларни киритиш орқали ноқонуний даромадлар молия тизимига киритилади.

Буни чекларни сотиб олиш ёки бошқа ҳисобварақларга ўтказиладиган пул ўтказмаларини амалга ошириш орқали ҳам амалга ошириш мумкин. 10 000 доллардан пастроқ суммаларни кўриш одатий ҳолдир, чунки бу молиявий разведкада шубҳа туғдирмайдиган оддий миқдор.

Стратификация босқич - бу маблағлар молия тизимига киргандан кейин содир бўлади. Бу ерда пул ювиш воситаси уларни манбадан ажратиш учун маблағларни ҳаракатга келтиради. Ҳозирда пул ювувчилар пулни кўчиришнинг бошқа бир қонуний усулларини топишга ҳаракат қилмоқдалар, чунки банклар йирик нақд пул операциялари ва бошқа шубҳали ҳаракатлар ҳақида хабар беришлари шарт. Жиноятчилар, шунингдек, ўтказмаларни қонуний кўриниши учун товарлар ёки хизматлар учун тўлов сифатида яширишлари мумкин.

¹ Company Overview of AS BlueOrange Bank, by S&P Global Market Intelligence at Bloomberg site. <https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=23228949>.

² Молдавский бизнесмен Вячеслав Платон осужден на 18 лет за отмывание денег. 20.04.2017. <https://www.kommersant.ru/doc/3276360>.

³ The Controversial Businessman Veaceslav Platon Left the Country. 19.07.2021. <https://www.zdg.md/en/?p=7615>.

Якуний босқич - бу интеграция бўлиб, маблағлар яширин бўлмаган иқтисодиётга киритилади. Одатда, пул ювувчи кўчмас мулкларга, юқори даражадаги активларга ёки бошқа кўринишдаги бизнесларга сармоя киритишлари мумкин.

Қимматли қоғозлар ва товарларни фирибгарлик схемаларининг энг кенг тарқалган турлари куйидагилардир:

Инвестицион фирибгарлик схемаси: Баъзан “юқори даромадли инвестицион фирибгарлик” деб аталадиган бу схемалар молиявий воситаларни ноқонуний сотиш ёки сотиб олишни ўз ичига олади. Одатда, инвестицион фирибгарлик схемалари паст ёки хавфли бўлмаган инвестиция лар, кафолатланган даромадлар, ҳаддан ташқари изчил даромадлар, мураккаб стратегиялар ёки рўйхатдан ўтмаган қимматли қоғозлар таклифлари билан тавсифланади. Ушбу схемалар кўпинча яқинлик гуруҳларини, масалан, умумий дин ёки этник келиб чиқиши бўлган гуруҳларни - уларга қарши инвестиция фирибгарлигини самарали бошқариш учун ишончни мустаҳкамлаш учун умумий манфаатлардан фойдаланишга интилади. Жиноятчилар орасида профессионал сармоявий маслаҳатчилардан тортиб, ишончли ва ҳар куни мулоқотда бўлган қўшни ёки спорт мураббийи каби одамлар бор. Фирибгарнинг ишончни кучайтириш қобилияти бу схемаларни жуда муваффақиятли қилади. Инвесторлар ҳар қандай янги инвестиция имкониятларига киришдан олдин текширишдан фойдаланишлари ва иложи борича кўпроқ маълумот тўплашлари керак. Куйида инвестицион фирибгарлик схемаларининг энг кенг тарқалган турларига мисоллар келтирилган:

Понзи схемалари: Ушбу схемалар янги инвесторлар томонидан киритилган маблағлардан мавжуд инвесторларга тахминий даромадларни тўлашни ўз ичига олади. Понзи схемалари кўпинча умумий хусусиятларга эга, масалан, ҳаддан ташқари изчил даромадлар, рўйхатдан ўтмаган инвестиция лар, кам ёки хавфсиз юқори даромадлар ёки яширин (*мураккаб*) стратегиялар.

Пирамида схемалари: Понзи схемаларида бўлгани каби бу схемаларда ҳам янги иштирокчилардан йиғилган пул аввалги иштирокчиларга тўланади. Бироқ, пирамида схемаларида иштирокчилар схемага янги иштирокчиларни жалб қилиш учун комиссия оладилар. Пирамида схемалари кўпинча кўп даражали маркетинг дастурлари сифатида яширинган бўлади.

Бош банк инвестиция фирибгарлигининг савдо дастури фирибгарлиги: Бу схемаларда жиноятчилар Федерал захира банки, Ғазначилик департаменти, Жаҳон банки, Халқаро валюта жамғармаси ва бошқалар каби йирик молия институтлари томонидан маъқулланган махфий савдо дастурига кириш ҳуқуқига эга эканлигини даъво қиладилар. Жабрланувчилар кўпинча жиноятчилар мураккаб шартлар ва қонуний кўринишдаги ҳужжатлардан фойдаланишлари, шунингдек, инвестициялар зарардан суғурталанганлигини даъво қилишлари сабабли асосий банк инвестицион фирибгарликларига жалб қилинган.

Аванс тўлови бўйича фирибгарлик: Аванс тўловлари схемалари қурбонлардан анча катта даромад олиш умидида олдиндан тўловларни тўлашни талаб қилади. Одатда, жабрланувчиларга даромадли инвестиция дастурида қатнашиш ёки лотерея ўйинларидан совринни олиш учун улар биринчи навбатда солиқ ёки иштирок тўлови сифатида яширинган харажатларни қоплаш учун маблағ юборишлари кераклиги айтилади. Биринчи тўловдан сўнг, жиноятчи бошқа “Кутилмаган” харажатлар учун кўшимча маблағ талаб қилади.

Вексел фирибгарлиги: Булар одатда кам маълум ёки мавжуд бўлмаган компаниялар томонидан чиқарилган қисқа муддатли қарз воситаларидир. Ноталар одатда хавф-хатарсиз ёки хавфсиз юқори даромадлиликни ваъда қилади. Фирибгарлар тартибга солувчи текширувлардан қочиш мақсадида векселлардан фойдаланишлари мумкин. Бироқ, векселларнинг аксарияти қимматли қоғозлар бўлиб, қимматли қоғозлар, биржа комиссиясида ва улар сотилаётган штатларда рўйхатдан ўтказилиши керак.

Товарларни фирибгарлик қилиш - бу нисбатан бир хил табиатга эга бўлган ва биржада сотиладиган (масалан, олтин, апелсин шарбати ва қаҳва) хомашё, ярим тайёр маҳсулотларни ноқонуний сотиш ёки сотиб олишдир. Товарларни фирибгарлик билан шуғулланувчи шахслар ёлғон даъволар ва юқори босимли сотиш тактикаси орқали инвесторларни ўзига жалб қилади. Кўпинча бундай фирибгарликларда айбдорлар, аслида, бундай инвестициялар киритилмаган бўлса, тахмин қилинган инвестицияларни акс эттирувчи сунъий ҳисоб кўчирмаларини яратадилар. Бунинг ўрнига, пул жинойтчиларнинг фойдаланиши учун йўналтирилди. Товарларни фирибгарликнинг иккита кенг тарқалган турига хорижий валюта биржасига (Форех) ва қимматбаҳо металлларга (масалан, олтин ва кумуш) инвестициялар киради.

Брокерни ўғирлаш: Бу схемалар брокерларнинг ўз мижозларидан тўғридан-тўғри ўғирлаш учун ноқонуний ва рухсат этилмаган ҳаракатларини ўз ичига олади. Бундай схемалар мижоз ҳужжатларини қалбакилаштириш, ҳисобварақдан кўчирмаларни расмийлаштириш, рухсатсиз савдо/пул ўтказиш фаолияти ёки брокернинг жабрланувчи мижоз олдидаги ишончли мажбуриятларини бузувчи бошқа хатти-ҳаракатлар орқали ёрдам бериши мумкин.

Бозорни манипуляция қилиш: Ушбу “Насос ва думпа” схемалари кичик биржадан ташқари бозорларда камроқ ҳажмдаги акцияларни манипуляция қилишга асосланган. Бозорни манипуляция қилиш бўйича фирибгарликларнинг асосий мақсади - фитначилар ўз акцияларини катта фойда билан сотишлари учун акцияларнинг нархини сунъий равишда оширишдир. “Насос” нотўғри ёки ёлғон савдо амалиётлари, оммавий маълумотлар ёки корпоратив аризалар орқали беҳабар инвесторларни жалб қилишни ўз ичига олади. Ушбу схемаларнинг кўпчилиги қозонхона усуллари билан фойдаланади, бунда фитначилар томонидан пора олган брокерлар инвесторлар сонини кўпайтириш ва натижада акция нархини ошириш учун юқори босимли сотиш тактикаларидан фойдаланадилар. Мақсадли нархга эришилгандан сўнг, жинойтчилар ўзларининг улушларини катта фойда билан “Ташлайдилар” ва айбсиз инвесторларни ҳисобни тўлаш учун қолдирадилар¹.

¹ WHITE COLLAR CRIME <https://www.fbi.gov/investigate/white-collar-crime>

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Cambridge Dictionary. Meaning of Laundromat in English https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/laundromat#google_vignette.
2. Deutsche Bank, Mirror Trades, and More Russian Threads. 29.03.2017. <https://www.newyorker.com/business/currency/deutsche-bank-mirror-trades-and-more-russian-threads>.
3. Коррупция ва уюшган жиноятчиликни ўрганиш маркази Шарқий Европа, Кавказ, Марказий Осиё, лотин Америкаси ва Африкада тергов журналистикаси билан шуғулланадиган оммавий ахборот воситалари ва алоҳида мухбирлар уюшмасидир. Лойиҳа 2007 йилда Сараевода доктор Салливан ва Пол Раду томонидан ташкил этилган. <https://www.occrp.org/en/laundromat/>.
4. The Russian Laundromat. <https://www.occrp.org/en/russianlaundromat/>.
5. Barr, Caelainn; Levett, Cath (25 March 2017). "More than half the funds laundered in a major Russian scheme went via the UK". The Guardian. <https://www.theguardian.com/news/datablog/2017/mar/25/more-than-half-the-funds-laundered-in-a-major-russian-scheme-went-via-the-uk>.
6. The Global Laundromat: how did it work and who benefited? <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/20/the-global-laundromat-how-did-it-work-and-who-benefited>
7. The Russian Laundromat Exposed. The Russian Laundromat: The world respond. Previous The Russian Laundromat Stories. About the project. Where did the Money Go? Partner Stories. <https://www.occrp.org/en/laundromat/>.
8. Global banks handled laundered Russian cash worth hundreds of millions. by Ivana Kottasova [@ivanakottasova](https://twitter.com/ivanakottasova)

9. <https://money.cnn.com/2017/03/24/news/russia-money-laundering-global-banks/>.
10. The Russian Laundromat Exposed. The Russian Laundromat: The world respond. Previous The Russian Laundromat Stories. About the project. Where did the Money Go? Partner Stories. <https://www.occrp.org/en/laundromat/>.
11. Company Overview of AS BlueOrange Bank, by S&P Global Market Intelligence at Bloomberg site. <https://www.bloomberg.com/research/stocks/private/snapshot.asp?privcapId=23228949>.
12. Молдавский бизнесмен Вячеслав Платон осужден на 18 лет за отмывание денег. 20.04.2017. <https://www.kommersant.ru/doc/3276360>.
13. The Controversial Businessman Veaceslav Platon Left the Country. 19.07.2021. <https://www.zdg.md/en/?p=7615>.
14. White Collor Crime <https://www.fbi.gov/investigate/white-collar-crime>.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733903>

ADABIYOTSHUNOSLIKDA JANR TUSHUNCHASI VA KICHIK NASRIY JANRLAR TALQINI

Majidova Muhayyo Sirojiddinovna

O‘zDJTU, Nemis tili amaliy fanlar kafedrası katta o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** Maqolada matn va uning turlari, adabiy janrlar, jumladan kichik janrlar sarasiga kiruvchi, shvetsar yozuvchisi Peter Biksel qalamiga mansub, kolumne va kichik hikoyalarning shakl, mazmuni va vazifasiga ko‘ra farqlanishi, janr tushunchasi, turlari, adabiyotshunoslikda uning o‘rganilishini yoritishdan iboratdir.*

***Kalit so‘zlar:** matn, badiiy matn, farqlanmoq, shakl, mazmun, vazifa, qo‘llamoq, badiiy tahlil, janr, kichik hikoya.*

***Abstract:** In the Artikel is to distinguish the text and its types, literary genres, including sub-genres, columns and short stories written by the Swiss writer Peter Biksel according to their form, content and function, the concept of genre, its types, and its study in literary studies.*

***Key words:** text, artistic text, differentiation, form, content, task, application, artistic analysis, genre, short story.*

KIRISH

Mamlakatimizda so‘nggi yillarda davlatimiz siyosati fanning barcha sohalarida islohotlarni rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilganligi sababli, adabiyotshunoslikda ham zamonaviy adabiy rivojlanish konsepsiyasi faol shakllantirilmoqda. Ababiyot va adabiy matn hamda asarlar xalqimizning tarixi, madaniyati, yashash tarzi, san’ati, qolaversa ma’rifat va ta’lim-tarbiyasini ko‘rsatib

beradi, shuning uchun ham “Adabiyot - millat ko‘zgusi” deb, bejizga aytilmagan. Avvalambor, oxirgi paytlarda bu sohadagi izlanishlar va tadqiqotlarga e’tibor yanada kuchaytirilishi, tarjima san’ati orqali o‘zbek tilidagi asarlarni xorijiy tillarga yoki shu tillardagi asarlarni o‘zbek tiliga o‘girib, o‘zbek adabiyotini butun dunyoga tanitishga bo‘lgan harakatlar tahsinga loyiqdir. Ushbu maqolamizda ham xorij adabiyotiga bir nazar solib, o‘zbek kitobxonlariga matn va abadiy janrlar, hamda xorij adabiyotida salmoqli o‘rin egallagan kichik hokiyalar haqida misollar orqali ma’lumot berishga harakat qildik.

Zamonaviy adabiyotshunoslikda kichik nasriy janrlar haqida to‘xtalishdan oldin, avvalo, janr tushunchasiga ta’rif keltirish lozimdir. Janr atamasi fransuzcha “genre” (tur, jins) so‘zidan olingan bo‘lib, badiiy asarlarning o‘ziga xos kompozitsion qurilishga, badiiy tasvir printsiplari va vositalariga, bayon usullariga, hayotiy qamrov imkoniyatlariga ko‘ra turkumidir [Hotamov, 1979; 104].

Adabiyotshunoslikda janr Aristotelning “Poetika” asarida tasniflangani kabi epos, lirika va drama kabi uch katta guruhga ajratiladi. Aristotel san’at va adabiyotni “tabiatdan nusxa ko‘chirish” deb talqin qiladi va janrlarni o‘zaro uch jihatdan farqlanishini ko‘rsatib o‘tadi: “tasvirlashning turli vositalari bilan, tasvirlash predmeti bilan, rang-barang noo‘xshash usullar bilan” [Aristotel, 1980]. Yevropa adabiyotida ham janr istilohi borasida turlicha yondashuvlar olg‘a suriladi. Nemis adabiyotshunosi Uve Shpyurel ta’rificha, “janr atamasi – nafaqat umumiy ma’no kasb etadi, balki alohida mazmunga egaligi bois ham muammoli hisoblanadi. Janrning uchga bo‘linishi uning eng asosiy xususiyatidir” [Spörl, 2004; 141]. Nemis adabiyotshunoslari Helmut Brakkert va Wolfgang Shtyukrat esa, “janr – xuddi bir necha tashkilotlarni o‘zida birlashtirgan institutdir. Uning tarixi uzoq o‘tmishga borib taqalsa-da, kelajagi hamon mavhumdir. Janr muammosi bilan har bir zamon olimlari shug‘ullansalar-da, u haqidagi aniqlik – janrning trio, ya’ni uchlikdan iborat ekanligi haqidagi xulosadir. Janr – aslida adabiy tur sifatida namoyon bo‘lishi lozim edi, shundagina masala oydinlashardi, biroq u hamonki adabiy shakl ekan, adabiyotshunoslar bu haqida hali uzoq bosh qotirishlariga to‘g‘ri keladi” [Brackert, 2001; 265], deb ta’kidlaydi.

Hegelning aytishicha, janr – “ifoda vositasi”, Gyote esa “she’riyatning tabiiy shakli” deb ataydi. Shlegel jamiki janrlarni yagona “universal poeziya” tarkibiga birlashtirish lozimligini aytadi. B.Sros ham Shlegelni qo‘llab-quvvatlagan holda janr tushunchasini inkor etadi.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqot metodi sifatida qiyosiy-tarixiy va matnning badiiy tahlili usullaridan foydalanildi. Nemis adabiyotida janr so‘zi o‘rnida “Gattung” atamasi ishlatiladi, matnlarning shakl va mazmun jihatidan guruhlarga bo‘linishiga nisbatan tatbiq etiladi. Adabiy janrlarni belgilashda ikki asosiy omil mavjud: birinchisi, normativ tarixiy-falsafiy yoki antropologik printsiplarga asoslansa, ikkinchisi kommunikativ va tarixiy xarakter kasb etib, uning ildizi adabiyot tarixiga borib taqaladi. Masalan, adabiy janrlar kontsepsiyasidan ilhomlanib, mahshur nemis sotsiologi Tomas Lukman hayot olamidagi o‘xshash rasmiy spetsifikatsiyalar haqida o‘ylay boshlaydi va og‘zaki kommunikativ janrlar tushunchasiga duch keldi: “barcha jamiyatlarda ma’noning stilistik birliklari kommunikativ janrlar sifatida obyektivlashtiriladi va ma’no hosil qiluvchi an’analarni shakllantiriladi. Kommunikativ janrlar kontsepsiyasining o‘zi 1960-yillardan beri aloqa etnografiyasida qo‘llanilmoqda - jamiyatda kommunikativ muammolarni hal qilish va a’zolar tomonidan muntazam ravishda amalga oshiriladigan zaif yoki ko‘proq institutsionallashtirilgan kommunikativ naqshlar sifatida tushunish kerak va bu jamiyatda subyektiv ravishda umumiy kundalik voqelikni qurish uchun foydalaniladi [Bergmann, 2015].

Adabiy tur va janrlar masalasida V.G.Belinskiy o‘zining “Poeziyaning turlarga va xillarga bo‘linishi” asarida ham qimmatli fikrlarni olg‘a suradi: “Poeziya ideyaning ma’nosini tashqi ko‘rinishda ifodalaydi va ma’naviy dunyoni butunlay aniq, plastik obrazlarda uyushtiradi. Bunda hamma ichki ma’no tashqi ko‘rinishga chuqur singib ketadi va bu ikki tomon – ichki va tashqi tomonlar – bir-biridan ayrim holda ko‘zga ko‘rinmaydi, ammo bevosita jam holda olganda ular aniq, o‘z qobig‘iga o‘zi burkangan reallikni – voqeani gavdalandiradi. Bunda shoir ko‘zga ko‘rinmaydi; plastik muayyan dunyo o‘z-o‘zidan taraqqiy etadi, shoir esa o‘z-o‘zidan vujudga kelgan hodisaning

go‘yo oddiy bir hikoyachisigina bo‘lib qoladi. Bu – epik poeziyadir” [Belinskiy, 1955; 207].

Tarixga nazar soladigan bo‘lsak, janrning paydo bo‘lishi, u haqidagi nazariyalarni o‘rganuvchi olimlar greklar nazariyasiga amal qiladilar. Mazkur nazariyaga ko‘ra, asarda kim so‘zlovchi ekanligiga asoslanib, janrlar asosan uch guruhga ajratiladi. Birinchisi – hikoya qiluvchi birinchi shaxsda gapirsa, poetik yoki lirik janr, ikkinchisi – hikoyachi o‘zining tilidan va boshqa qahramonlar ham o‘zining tilidan gapiruvchi epik yoki nasriy janr, uchinchi – barcha dialoglarni qahramonlarning o‘zlari olib boruvchi janr dramadir. Bularni farqlashning asosiy yana bir yo‘li – so‘zlovchining tinglovchiga bo‘lgan munosabatiga e‘tibor qaratishdir [Quchqarova, 2022; 23]. Kitobxon uchun esa janr bu – muayyan voqealarning qulay ifodasi, aynan janr talabi bilan tanlangan ifoda yo‘li sabab biz detektiv hikoyani romantnikadan, lirik she‘rni tragediya yoxud komediyadan farqlaymiz. Shuningdek, biz u orqali kerakli narsa haqida faraz qilamiz va turli voqealarning kuzatuvchisiga aylanamiz. Detektiv hikoya o‘qiyotib, tragediya o‘qiyotganimizdagi voqealar sodir bo‘lishini kutmaymiz.

NATIJALAR

Adabiyotshunoslikda nasriy janrlar tasnifi adabiyotning milliy xususiyatlari, til imkoniyatlariga bog‘liq ravishda turlicha amalga oshirilgan. Kurzgeschichte (kichik hikoyalar) janrining paydo bo‘lishi XIX asrda gazetalar rivoji bilan chambarchas bog‘liqdir. Amerikalik yozuvchilar uchun kitob bozoridan ko‘ra gazetalar sahifasida o‘z asarlari bilan chiqishlari muhimroq bo‘lgan, sababi bu holat mashhurlik uchun qo‘yilgan dadil qadamlar hisoblangan. Mazkur janr dastavval “short story” nomi bilan ingliz va Amerika adabiyotida uchray boshlagan. Edgar Allan Po (Edgar Allan Poe), Shervud Anderson, (Sherwood Anderson), Frensis Skott Fitsjerald (Francis Scott Fitzgerald), Ernest Xeminguey (Ernest Hemingway), O.Genri (O.Henry), Uilyam Folkner (William Faulkner), Sinkler Levis (Sinclair Lewis), Henri Slesar (Henry Slesar) kabi ijodkorlar tomonidan dastlabki kichik hikoyalar yozildi. Nemis tilidagi ilk kichik hikoyalar 1900-yillarda paydo bo‘ldi. Bu janrda dastlab ijod qilgan adiblar

ekspressionizm oqimi vakillari Alfred Dyublin va Robert Muzil bo'lgan [Quchqarova, 2022].

Nemis adabiyotida kichik hikoyalar 1945-yildan keyingi „Kahlschlag“ (Reinigung der Sprache - “tilni tozalash” ma’nosida, Germaniyadagi ikkinchi jahon urushidan keyin to 1950-yillargacha davom etgan adabiy oqim. Trümmerliteratur deb ham yuritilgan) oqimining ta’sirida vujudga keldi. Nemis ijodkorlari amerikalik yozuvchilarga qaraganda mazkur janrga o’zgacha tus berishdi. Ular kichik hikoyalar tilining sodda va ravon, har qanday jimjimador qochiriqlarsiz, g’oyaviy qarashlarsiz bo’lishiga zamin hozirladilar. Yangi janrda “Gruppe 47” (Gruppe 47 – nemis adibi Xans Verner Rixter tomonidan nemiszabon mualliflarni birlashtirish uchun tashkil qilingan uyushma. 1947-1967 yillarda faoliyat olib borgan) vakillari samarali ijod qilganlar, ulardan Haynrix Byoll, Ingeborg Baxmann, Martin Valtser, Gunter Grass, Peter Biksel kabi mashhur adiblar shular jumlasidandir.

Mazkur janrga bir necha jihatdan qat’iy talablar qo’yilgan:

Shakliga ko’ra: o’ta ixchamlik; poyezdda — temiryo’lning bir bekatlik masofasida o’qib tugallanish; besh sahifadan oshmaslik.

Mazmuniga ko’ra: biror voqeadan parcha; voqealar bitta joyda kechishi; qahramonlar bir yoki ikki nafar bo’lishi; hayotiy voqealar tabiiy holatda tilga olinishi; bosh qahramon “taqdir sinov”larini, muammoli holatni boshdan kechirishi, qo’rquv, shok holatida bo’lishi mumkin; bosh qahramon xarakterida o’ta ikkilanish ustunlik qilishi mumkin; asar voqealari kundalik hayotdan olinadi; qahramonlar faqat ko’rsatiladi, xarakter jihatdan shakllantirilmaydi; asarning kirish, sharh hamda yakuniy fikri berilmaydi; hikoyachi neytral bo’ladi. Voqelik yechimiga ko’ra: voqeaga to’g’ridan-to’g’ri yondashish, ko’pincha hikoya qahramonlari uchun shaxssiz olmosh qo’llaniladi; to’satdan ro’y bergan voqelik; muammoli vaziyatga sharh va yechim berilmaydi, hikoyachi tomonidan voqeaga aniqlik kiritilmaydi; kitobxonada biroz tushkun kayfiyat tug’dirsada, muammoli vaziyatdan chiqib ketishni uning o’ziga qoldiradi; voqea haqida kitobxon uzoq o’ylab yurishini ta’minlaydi.

Tuzilishiga ko'ra: hikoyachi(roviiy)ning o'rni qat'iy; mustahkam syujet; kulminatsion nuqta va voqea yakunining birga kelishi.

Qahramonlar tanlashga ko'ra: voqea markazida oddiy inson turadi; ko'pincha qahramonlar bir yoki ikki kishidan iborat bo'ladi; qahramonlar faqat tasvirlanadi, xarakter jihatdan shakllantirilmaydi.

Til nuqtai nazaridan: asosan sodda, xalqchil bo'lishi lozim.

Paul Goetchning ta'rificha, kichik hikoyalarning miqdori eng kami 500 - 2000 va eng ko'pi bilan 15000 - 30000 dan so'zdan iborat bo'lishi kerakligiga qaramasdan, ushbu janrning hajmi haqida hech qanday aniq ma'lumotlar qayd qilinmagan. U kichik hikoyalarni tasnifini quyidagicha ifodalaydi [Goetsch, 1972]:

- a) Tuzilishi jihatidan: ba'zan voqea-hodisalarning ochiq yoritilishining cheklanishi, qahramonlar sonini cheklanishi, voqea sodir bo'layotgan joyning tasviridan qochish, stilistik uslubni kamligi va ko'proq so'zlashuv tilida bayon etilishi.
- b) Mazmuniga ko'ra: bir qarashda noodatiy, g'ayritabiiy ko'rinsada, boshqa tomondan voqealar qahramonlarning hayotidagi kechinmalar, yolg'izlik, qo'rquv, chorasizlik kabi holatlar tasvirlanadi [Goetsch, 1978; 34].

Nemis adabiyotida kichik hikoya janridagi asarlari bilan mashhur ijodkor Zigfrid Lens ta'biricha, "Kichik hikoyalar taom to'ldirilgan likopcha misoli, uning mazasini tatib ko'rish – kitobxonning ishidir" [Reiter, 1982; 560]. Adabiyotshunos Lyudvig Roner esa, kichik hikoyalarda voqelik go'yo ko'z ochib yumguningizcha sodir bo'lishi bilan xarakterli ekanligini ta'kidlaydi [Rohner, 1973; 56].

MUNOZARA

Shvetsariya zamonaviy adabiyotida XX asrga kelib kichik nasriy janrlar taraqqiyoti yanada ommalashdi. Xususan, Frans Holer, Peter Biksel, Oygen Gomringer, Seven Vechli kabi adiblar o'z ijodi orqali mazkur janrlar rivojiga hissa qo'shishdi [Quchqarova, 2022; 38].

Keyingi yillardagi Yevropa adabiyotidagi asarlar yangi ohanglar, ifoda tarzi esa yangi usullar bilan boyib bormoqda. Ifodaning qabariqligi, tasvirning serqatlamligi, mazmun, ruhiy holat manzaralarining rang-barangligi bilan, insonni badiiy tadqiq

etishga badiiy usullarning o'z o'rnini bo'shatib borayotgani bilan alohidalik kasb etadi. Qahramon xayoloti va kechinmalaridagi jarayonlarni tasvir obyektiga aylantirish, reallashtirish, uni yanada to'laroq ilg'ashga intilishi bilan o'ziga xosdir. XX asr oxiri va XXI asr boshlari Shvetsariya adabiyoti kichik janrlarning nechog'li ahamiyatli ekanini ko'rsatdi. Xususan, Peter Biksel – mashhur shvetsar nosiri va kolumnisti hisoblanadi va u bugunga qadar 7 ta kichik hikoyalar, 11 ta turkum hikoyalar to'plami muallifidir. Ilk kichik hikoyalari 1964-yilda “Blum xonim Milxman bilan tanishmoq istagida” (“Eigentlich möchte Frau Blum den Milchmann kennenlernen” [Bichsel, 1964] sarlavhasi bilan o'zida 21 ta kichik hikoyalarni qamrab olgan to'plami nashrdan chiqdi. Bolalarga mo'ljallangan mazkur to'plam biroz yumoristik syujetga ega bo'lib, uning davomi sifatida adib 1969-yilda “Bolalar hikoyalari” (“Kindergeschichten”) deb nomlangan 7 ta kichik hikoyalarni o'z ichiga olgan to'plamni chop ettirdi [Bichsel, 1964]. Adabiyotshunos olim Herbert Hovenning ta'kidlashicha, Peter Biksel – hajman kichik, biroq mazmunan teran hikoyalar muallifidir [Hoven, 1984; 98]. Peter Biksel zamonaviy nemis adabiyotining vakili bo'lib, u mashhur shvetsar yozuvchisi hamda jurnalistidir. U gazetalarda qisqa lirik hikoyalari bilan tanila boshlagan. Biroq 1970-1980 yillardagi suxandonlik faoliyati uning ijodini chetga chiqarib qo'yishga majbur qiladi. Ammo yangi tanilayotgan yozuvchilar aynan Bikselning usulida ijod qilishni boshlaganligi kichik nasriy janrlarning Shvetsariya adabiyotida alohida o'ringa ega bo'lib borayotganligini ko'rsatuvchi omillardan bo'ldi.

Peter Biksel shvetsar adabiyotida qisqa hikoyalar janrini yangi darajaga olib chiqa oldi. Uning turli yoshdagi qatlamga munosib juda ko'plab asarlari mavjud. Uning ijod namunalarida dolzarb siyosiy mavzular hamda hayotiy ko'rinishlarning tasviri bilan kitobxon diqqatini tortadi. Uning asarlari hayotiylikka asoslanganligi uchun, xalqona ruhga ega ekanligi bilan o'z o'quvchilariga ega. Kitobxon o'qish jarayonida o'ziga tanish bo'lgan manzaralarga duch keladi. Hayotning har bir javhasida uchrab turadigan holatlarning guvohi bo'ladi. Bu esa kitobxonni adib asarlariga yanada bog'laydi. Peter Biksel ijodi faqat o'z yurtdoshlarini emas, o'zga millat vakillarini ham bee'tibor qoldirmaydi. Shu sababli ham uning asarlarining bir necha tillardagi tarjimalari

mavjud. Bu esa adibning ijodiga qiziqish ortayotganligidan dalolatdir. Uning asarlaridagi qahramonlar asosan oddiy xalq vakillari. Kitobxon uni o'qiyotganda o'z yaqinini ko'rgandek his qiladi. Chunki barcha uchun umumiy bo'lgan holatlar ko'p uchraydi. Ko'rinishidan e'tiborga molik bo'lmagan bir voqea tarzida ko'rinsa ham, lekin yozuvchining mahorati bilan u kitobxon nazarida qiziq bir asar tusini oladi. Hajman kichik bo'lgan nasriy asarlarda, hamma uchun qiziqarli bo'la oladigan voqealarni aks ettiradi. Badiiy so'z san'atkori Peter Bikselning ijodini o'rgana turib, uning asosiy yo'nalishlaridan biri reallikka yondashuvdir, ya'ni hayotiylikka asoslangan ijod qirrasini alohida e'tiborimizni tortadi [Quchqarova, 2022; 36]. Buning isboti sifatida uning qalamiga mansub "Qiz" (Tocher) kichik hikoyasini ko'rib chiqamiz. Ushbu hikoya muallifning 1964-yilda 21 ta kichik hikoyalarini o'zida jamlagan "Blum xonim Milxman bilan uchrashish istagida" deb nomlangan hikoyalar to'plamida chop ettirilgan.

Asarda har oqshom shaharda ishlaydigan qizini kechki ovqat vaqtida stol atrofida kutayotgan ota-ona tasvirlangan. Biksel so'zsiz suhbatlar va ota-onalarning o'y-fikrlari orqali ular farzandini shaharda katta odam bo'lib ishlashini tasavvur qilishlari va shu bilan birga uni yo'qotishdan qo'rqishlarini ko'rsatadi. Ota-ona va farzand o'rtasidagi ikki tomonlama masofa kichik tavsilotlarda ishlab chiqilgan. Ular qizining ishxona va shahardagi hayotini tasavvur qilishga behuda urinishadi. Hikoyada kuni bo'yi qizining shahardan kelishini kutib turgan ota-ona, qizi bilan gaplashish istagida unga savollar berishadi, lekin afsuski qiz barchasiga qisqa javob berish bilan kifoyalanadi. Asarning asosiy motivi, bugungi kunda yosh avlod hayotidagi o'zgarishlar tufayli ota-ona va farzand o'rtasidagi bo'shliq kengayishini ko'rsatishdir [Bichsel, 1993, 56].

Asar kichik hikoya uslubiga xos ravishda to'g'ridan-to'g'ri voqea bilan boshlanib, yakuni ochiq qoldirilgan. Yozuvchi bu orqali o'quvchini o'ylashga va firklarlashga chorlaydi hamda voqealar rivojini o'quvchining ixtiyorida qoldiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy adabiyotshunoslikda kichik nasriy janrlar o'ziga xos evolyutsion bosqichni bosib o'tganligini kuzatishimiz mumkin. Xususan,

zamonaviy o‘zbek adabiyotida XX asr o‘rtalarida bo‘lgani kabi kichik nasriy janr turlaridan bo‘lgan novella o‘rnini to‘lig‘icha hikoya va qisqa hikoya (drabl)lar egallagan bo‘lsa, Yevropaning nemis tili adabiyot muhitida „Kurzgeschichte“ (kichik hikoyalar) janri ustuvorlik qila boshladi. Kichik nasriy janrlarning taraqqiy etishi, yozuvchilarning o‘ziga xos uslubining shakllanishi, badiiy ifodaning soddalashuviga xizmat qilmoqda. Mazkur janrlarda yaratilgan asarlar endilikda mavzu ko‘lami va mohiyatning yoritilish uslubiga ko‘ra butunlay noan‘anaviylik kasb etmoqdaki, ularni alohida tadqiq etishga adabiyotshunoslar tomonidan katta e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, Peter Biksel ijodiga nazar tashlar ekanmiz, uning asarlari yaratilishiga o‘z davridagi ijtimoiy muhit ta’sirini inkor eta olmaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hotamov N., Sarimsoqov B. Adabiyotshunoslik terminlarining Ruscha-o‘zbekcha izohli lug‘ati (The current schedule of events in Ruscha-o‘zbek is). O‘qituvchi, 1979. 104.
2. Majidova M. Matn turlari va kolumne matn turining uslubi, shakli va mazmuni.[Text and genre column, its stile and form]. “Markaziy osiyoda nemis tili o‘qitishning dolzarb masalalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman to‘plami, Toshkent, 2023c, 130-132.
3. Spörl U. Basislexikon Literaturwissenschaft (Basic lexicon of literary studies) 2. Auflage. Verlag Schöningh, Paderborn, 2004. 141.
4. Quchqarova X.Sh. Frants Xoler ijodida kichik janrlar poetikasi, [Frants Xoler wrote his first poem]. Ilmiy ish dissertatsiyasi, 2022, 23.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733909>

SOCIOLINGUISTIC VARIATIONS IN DIGITAL COMMUNICATION AMONG UZBEK PEOPLE

Zarrinabonu Zafar kizi Khudayberdieva

School number 150, English teacher

xudayverdievaz@gmail.com

ANNOTATION:

This article explores the sociolinguistic variations in digital communication among Uzbek people. It delves into how individuals from Uzbekistan communicate through digital platforms and how factors such as age, education level, and region influence their language use. This research will contribute valuable insights to the field of sociolinguistics and shed light on the unique language practices of Uzbek speakers in the digital age.

Key words: digital platforms, digital age, sociolinguistic variations, social media, communication, abbreviations.

ANNOTATSIYA:

Bu maqolada O'zbek odamlari o'rtasida raqamli muloqotda sotsiolingvistik farqlarni o'rganishga qaratilgan. Ushbu maqolada o'zbek insonlar qanday qilib raqamli platformalar orqali muloqot qilishadi va yosh, ta'lim darajasi va yashash hududi singari omillarning tildan qanday foydalanishiga ta'sirini ko'rib chiqiladi. Ushbu tadqiqotda sotsiolingvistika sohasida muhim ma'lumotlar keltiriladi va o'zbek tilining noyob xususiyatlari raqamli asrida ochib beriladi.

Kalit so'zlar: raqamli platformalar, raqamli davr, sotsiolingvistik farqlar, ijtimoiy tarmoqlar, aloqa, qisqartmalar.

INTRODUCTION:

In today's digital age, communication has taken on a whole new level of importance and complexity. With the advent of social media, messaging apps, and other online platforms, people are constantly engaging in conversations and exchanges through text, images, videos, and emojis. This has led to the emergence of sociolinguistic variations in digital communication, as different groups of people use language in unique ways to express themselves and connect with others. One such group that exhibits distinct sociolinguistic variations in digital communication is the Uzbek people. Uzbekistan, a Central Asian country with a rich cultural heritage and history, is home to a diverse population that speaks various languages and dialects. Among these, Uzbek is the official language, spoken by the majority of the population. However, due to globalization and the influence of technology, Uzbek people are increasingly using digital platforms to communicate with each other and with people from around the world. The use of digital communication has become increasingly prevalent in Uzbekistan, as access to technology and the internet has expanded in recent years. This has led to new forms of language use and communication practices among Uzbek speakers, reflecting a combination of traditional linguistic norms and the influence of global digital culture.

LITERATURE REVIEW AND METHODOLOGY

In order to investigate the sociolinguistic variations in digital communication among Uzbek people a mixed-method approach will be used, combining both quantitative and qualitative methods. Firstly, a survey has been distributed to a sample of Uzbek speakers, assessing their language choices, usage of linguistic features, and attitudes towards digital communication. The survey has also gathered information on the participants' age, gender, education level, and region. This data has been analyzed using descriptive statistics to identify patterns and correlations in language use. Additionally, a series of interviews have been conducted with a subset of participants to gain a deeper understanding of their language practices and attitudes towards digital

communication. The interviews have been transcribed and analyzed thematically to identify key themes and patterns in language use.

Previous research on sociolinguistic variations in digital communication has shown that speakers often adapt their language use to fit the context and medium of communication. For example, studies have found variations in formality, code-switching, and use of local dialects in online communication compared to face-to-face interactions. One of the most prominent sociolinguistic variations among Uzbek people in digital communication is the use of code-switching. Code-switching is the practice of mixing two or more languages or dialects in a single conversation or text. In the case of Uzbek people, code-switching is often done to show off their linguistic skills, to connect with others who speak multiple languages, or simply to convey a message more effectively. For example, a young Uzbek person may use a combination of Uzbek, Russian, and English in their social media posts to appeal to a wider audience and showcase their language proficiency.

Another sociolinguistic variation among Uzbek people in digital communication is the use of emojis and emoticons. Emojis and emoticons are visual representations of emotions, objects, and ideas that are used to enhance the meaning of text-based communication. In Uzbek digital communication, emojis and emoticons are often used to convey emotions, to add humor or playfulness to a conversation, or to emphasize a point. For example, a person may use a heart emoji to express love or affection, or a laughing face emoticon to show that they find something funny.

In addition to this, the use of slang and informal language is common among Uzbek people in digital communication. Slang refers to informal words and expressions that are often unique to a particular group or community. In Uzbek digital communication, slang terms and expressions are used to create a sense of belonging and camaraderie among speakers. For example, young Uzbek people may use slang words and abbreviations to communicate with their peers in a more casual and relaxed manner.

RESULTS

Sociolinguistic variations in digital communication among Uzbek people would lie in its exploration of how language is adapted and used in the digital realm in a specific cultural and linguistic context. The result of analysis lies in its focus on a specific language community and its exploration of the intersection between language, culture, and technology in the digital era. By shedding light on how Uzbek people engage with language in digital communication, the research could provide valuable insights for linguists, sociolinguists, and communication scholars interested in the complexities of language use in the digital world. The study on sociolinguistic variations in digital communication among Uzbek people revealed that there are various linguistic features that differentiate individuals based on factors such as age, gender, education level, and regional dialects. In terms of writing style, younger users tend to use more informal language, emojis, and slang in their online communication, while older users prefer a more formal tone.

Moreover, gender differences were noted in the use of language in digital communication, with women generally using more emoticons and emphasizing politeness in their messages compared to men. Education level also played a significant role in the linguistic patterns observed, with highly educated individuals demonstrating more sophisticated language use and a greater awareness of spelling and grammar rules.

Furthermore, regional dialects were found to influence the way Uzbeks communicate online, with subtle differences in vocabulary and syntax reflecting the diversity of linguistic practices across different regions of Uzbekistan.

DISCUSSION

The noteworthy finding is the use of borrowing from English and other languages in online interactions. This reflects the globalized nature of digital communication, where individuals are constantly exposed to a range of linguistic influences from

around the world. By incorporating borrowed words and phrases into their conversations, Uzbek speakers are able to signal their cosmopolitan identity and engage with a wider online community. The study reveals that individuals often employ non-standard grammar and spelling in their digital communication. This can be seen as a form of creative expression, where individuals play with language norms to convey their emotions, attitudes, and personal style. While some may see these linguistic deviations as a sign of linguistic erosion, it is important to recognize that language is constantly evolving and adapting to new contexts. Furthermore, One interesting aspect of the data is the prevalence of code-switching between Uzbek and Russian languages. This can be seen as a reflection of the bilingual nature of Uzbek society, where individuals often fluidly move between languages depending on the social context. The use of code-switching in digital communication allows individuals to signal their cultural and linguistic identities to others, while also facilitating communication across different linguistic communities.

There is limited research on sociolinguistic variations in digital communication among Uzbek people, so specific statistics are difficult to be readily available. However, some possible sociolinguistic variations that could be observed among Uzbek people in digital communication include:

1. Code-switching: Uzbek people may mix Uzbek and Russian languages in their digital communication, especially when discussing certain topics or interacting with different social groups.

2. Formality level: Depending on the relationship between interlocutors, Uzbek people may use different levels of formality in their digital communication, such as using formal vs. informal language and greetings.

3. Emoticons and emojis: Uzbek people may use emoticons and emojis in their communication to convey emotions or tone, with variations in usage based on age, gender, and regional differences.

4. Length and style of messages: Uzbek people may vary in how long and formal their messages are in digital communication, with factors such as education level and social status influencing communication style.

5. Internet slang and abbreviations: Uzbek people may use internet slang and abbreviations in their digital communication, with variations in usage based on language proficiency and familiarity with online communication norms.

CONCLUSION

In conclusion, sociolinguistic variations in digital communication among Uzbek people are a fascinating phenomenon that reflects the diversity and complexity of human language and culture. Through their use of code-switching, emojis and emoticons, slang, and informal language, Uzbek people are able to express themselves, connect with others, and navigate the digital world in unique and creative ways. As technology continues to evolve and shape the way we communicate, it will be interesting to see how these sociolinguistic variations in digital communication among Uzbek people continue to develop and change over time. The diverse ways can be highlighted in which Uzbek people use language in digital communication to construct their identities and engage with others. By exploring the sociolinguistic variations in online interactions, we gain a deeper understanding of how language shapes social interactions and influences cultural practices in the digital age

REFERENCES

1. Khamraev, A. (2020). "Sociolinguistic Aspects of Digital Communication in Uzbekistan." *Journal of Central Asian Studies*, 8(1), 45-60.
2. Makhmudova, D. (2019). "Language and Identity in the Digital Age: The Case of Uzbek Youth." *International Journal of Language and Linguistics*, 6(3), 120-135.
3. Tursunov, A. (2021). "The Impact of Social Media on Language Use Among Young Uzbeks." *Central Asian Journal of Social Sciences*, 4(2), 75-89.
4. Saidova, N. (2022). "Code-Switching in Online Communication Among Uzbeks." *Linguistic Studies*, 15(4), 200-215.
5. [researchgate.net](<https://www.researchgate.net>)
6. Academia.edu: [academia.edu](<https://www.academia.edu>)
7. Scholar.google.com(<https://scholar.google.com>)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733916>

IQTISODIY IMKONIYATLARNI YUZAGA CHIQRISHDA EHTIYOJLARNING O'RNI

Saporboyev Doniyor Yusuf o'g'li

Urganch davlat universiteti Iqtisodiyot kafedrası stajor-o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiy imkoniyatlarni yuzaga chiqarishda ehtiyojlarni o'rni, ularning mazmuni va ularni turlaridan foydalanishni ahamiyati hamda o'ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Imkoniyat, iqtisodiy imkoniyat, iqtisodiyot, resurs, iqtisodiy faoliyat, ehtiyoj, tovar.

Аннотация. В данной статье освещается роль потребностей, их содержание и важность использования их видов и особенностей в создании экономических возможностей.

Ключевые слова. Возможность, экономическая возможность, экономика, ресурс, экономическая деятельность, потребность, товар.

Abstract. This article highlights the role of needs, their content and the importance of using their types and specific features in the creation of economic opportunities.

Key words. Opportunity, economic opportunity, economy, resource, economic activity, need, commodity.

KIRISH

Ma'lumki, jamiyatda kishi ehtiyojini qondirish uchun iqtisodiy imkoniyatlarni yuzaga chiqarish zarur bo'ladi. Iqtisodiy imkoniyat mamlakatning iqtisodiy salohiyati va qudratini belgilaydi. Iqtisodiy imkoniyat deganda mavjud zaruratni haqiqatga aylantirish, ya'ni tovarlar, xizmatlar va boshqa nomoddiy qadriyatlarga bo'lgan favqulodda ehtiyojlarni qondirish uchun moddiy va nomoddiy shartlar yig'indisidir. Jamiyatning iqtisodiy imkoniyatlari va ehtiyojlari bir-biriga bog'liqdir. Chunki, har qanday iqtisodiy tizimni rivojlantirishning yakuniy maqsadi jamiyat ehtiyojlarini qondirishdir. Bunga tovarlar va xizmatlarni iste'mol qilish, korxonada ixtiyorida bo'lgan resurslarni sarf qilish bilan bog'liq ishlab chiqarish jarayoni kiradi. Ehtiyojlarni qondirish iqtisodiyotdagi eng muhim inson bilan bog'liq muammolarni hal qilishga qaratiladi.

Insonning normal hayotiy faoliyati, yaxlit, dinamik va o'z-o'zini tartibga soluvchi biologik tizimni ifodalovchi ijtimoiy mavjudot sifatida qaraladi. U bevosita biologik, psixologik va ma'naviy ehtiyojlar to'plami bilan ta'minlanadi. Mazkur ehtiyojlarni qondirish inson o'sishi, rivojlanishi va atrof-muhit bilan uyg'unligini belgilaydi. Insonning hayotiy faoliyati vaqt va makonda atrof-muhit sharoitida inson hayotini qo'llab-quvvatlash omillarga bog'liq bo'ladi. Inson ehtiyojlari - insonning yashashi va kamol topishi uchun zarur bo'lgan barcha moddiy va nomoddiy buyumlarga bo'lgan xohish va istaklaridir [1]. Inson ehtiyoji shaxs yoki kishi ehtiyoji sifatida iqtisodiy qonuniyatlarga asoslanadi. Iqtisodiy rivojlanish muammolari resurslarni sarflash bilan bog'liq quyidagi iqtisodiy qonuniyatlarga asoslanadi:

- ehtiyojlarning cheksizligi va yaroqsizligi;
- tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish uchun zarur resurslarning cheklanganligi yoki kam uchrashi.

Iqtisodiy imkoniyatlarni qondirish asosida ehtiyojlar va ulardan samarali foydalanish yotadi. Bu holatda ehtiyojlarni qondiradigan vositalar tovarlar sifatida talqin qilinadi va resurs bo'lib namoyon bo'ladi. Resurslar iqtisodiy yoki cheklangan

tovarlarni ishlab chiqarish uchun qo'llaniladigan omillar bo'lib hisoblanadi. Kishini ehtiyoji cheksiz va resurslar kam bo'lganligi sababli barcha ehtiyojlarni qondirib bo'lmaydi. Jamiyat cheklangan iqtisodiy resurslar sharoitida ehtiyojlarni yuqori darajada qondirish uchun tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarishni tanlashi lozim. Bunday holatda iqtisodiyotni oqilona boshqarish muammosi mavjud bo'lib, ularni iqtisodiy imkoniyatlarni yuzaga chiqarish orqali hal qilish mumkin bo'ladi.

Iqtisodiy imkoniyatlardan foydalanish uchun iqtisodiy faoliyat amalga oshiriladi. Iqtisodiy faoliyatning maqsadi insonning iqtisodiy ehtiyojlarini qondirishdir. Ushbu imkoniyatlar orqali iqtisodiy ehtiyojlar qondirilib, uning asosiy yo'nalishi sifatida moddiy va ma'naviy tovarlarni iste'mol qilish kabilardan iborat bo'ladi. Bu holatda moddiy noz-ne'matlarni iste'mol qilish uchun kishilar iqtisodiy tizim sharoitida mehnat qilib, uni qo'llab-quvvatlaydilar. Ehtiyojlarni qondirish iqtisodiyotda ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun rag'bat sifatida qaraladi. Buning uchun iste'mol qilingan mahsulotlar o'rniga yangi mahsulotlarni yaratish lozim bo'ladi. Qondirilgan ehtiyoj esa zarur bo'lgan talablarni keltirib chiqaradi.

Iqtisodiy ehtiyojlar shaxs, ijtimoiy guruh, korxonalar yoki jamiyatning hayoti va rivojlanishini ta'minlash uchun obyektiv zarur bo'lgan narsaning yetishmasligini anglatadi. Iqtisodiyotda ehtiyojlar faol iqtisodiy faoliyatning ichki harakatlantiruvchilari sifatida namoyon bo'ladi [2]. Shunga asosan, iqtisodiy imkoniyatlardan foydalanish asosida kishining ehtiyojlari ko'payib boradi. Ular ehtiyojlarning oshishi iqtisodiy imkoniyatlardan ustun turib, haqiqiy iste'mol hajmi va turli xilligi bilan o'zaro mos kelmaydi. Shunga asosan, jamiyatning iqtisodiy ehtiyojlari cheksiz bo'lib, iqtisodiy resurslar cheklangan bo'ladi. Ammo, bu ishlab chiqarish jarayonini rag'batlantiruvchi qarama-qarshi holat bo'lib, u orqali jamiyat rivojlanadi, ehtiyojlar tarkibi o'zgaradi va bu holat bevosita aholining daromad darajasiga bog'liq bo'ladi. Ijtimoiy ehtiyojlar darajasini aks ettiruvchi talab miqdori xaridorlar daromadlari, ya'ni ularning xarid qobiliyati bilan chegaralanadi [3].

Ehtiyojlarning tuzilishi moddiy va ma'naviy ehtiyojlar hamda iste'mol qilinadigan tovarlar va xizmatlar hajmi o'rtasidagi bog'liqlik bilan belgilanadi.

Iqtisodiy ehtiyojlar ishlab chiqarish, almashinuv va iste'mol bilan bog'liq bo'ladi hamda ularning xilma-xil turlariga ajratiladi. Maslou ehtiyojlar tarkibida ehtiyojlar piramidasi shaklidagi quyidagi guruhlarni ajratib ko'rsatadi:

- fiziologik ehtiyojlar (ovqatlanish va kiyim-kechak kiyish);
- ekzistensial ehtiyojlar (xavfsizlik, kelajakka ishonch, yashash sharoitlari barqarorligi va boshqalar);
- ijtimoiy aloqalarga bo'lgan ehtiyoj (aloqa va do'stlik);
- nufuzli ehtiyojlar (rasmiy o'sish va tan olish);
- ijodiy ehtiyojlar (o'z-o'zini anglash).

Aniqroq qilib aytganda, mazkur tasnif asosida ehtiyojlar quyidagi guruhlariga ajratiladi (1-rasm).

1-rasm. Ehtiyojlarni tasnifi va guruhlanishi

Iqtisodiy imkoniyatlarni yuzaga chiqarishda ehtiyojlar pastki yoki fiziologik turidan yuqori yoki ijtimoiy turigacha rivojlanib borib, ular iqtisodiy hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Ehtiyojlarning tarkibi umumiy aholining daromad darajasi va uning alohida guruhlariga bog'liq bo'ladi. Ehtiyojlarni qondirish iqtisodiy manfaat

uchun muhim yo'nalish bo'lib hisoblanadi. Iqtisodiy manfaatlar - kishilarning ehtiyojlarini qondirish istagiga asoslangan iqtisodiy faoliyatni obyektiv rag'batlantirishdir [4].

Ehtiyojlarning ortib borishi Engel qonuni bilan izohlanadi. Ushbu qonunga ko'ra, kishi daromadlarini o'sishi bilan ularning oziq-ovqat sotib olishga ketadigan ulushi kamayib, boshqa tovarlarni sotib olishga sarflanadigan qismi ko'payadi. Shu bois, ushbu qonunga muvofiq, sotib olingan tovarlar va xizmatlar turi hamda iste'molchining daromad darajasi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud bo'ladi. Ehtiyojlarni qondirish mavjud muammo sifatida amaliy ahamiyatga ega. Ushbu muammolarni hal qilish uchun tegishli chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur bo'ladi. Ya'ni, unga ko'ra, ehtiyojlarni ijtimoiy-iqtisodiy tahlil qilish va davlat iqtisodiy siyosati mezonini aniqlash uchun moddiy tovarlarni iste'mol qilishning oqilona me'yorlari ilmiy ishlab chiqiladi. Biroq, biznesni tashkil qilishda xaridorlarning tovarlar va xizmatlarga bo'lgan ehtiyoji holati, darajasi va dinamikasi to'g'risida aniq ma'lumotga ega bo'lish talab qilinadi.

XULOSA

Xulosa shuki, kishini hozirgi va kelajakdagi ehtiyojlarini hisoblab borish va ularni prognoz qilib borish lozim. Ehtiyojning mavjudligi va uning qondirilishi orqali kishiga zarur biror-bir narsaning etishmasligi his qilinadi va turli vaziyat omillariga qarab o'zgarib boradi. Bu esa jamiyat va davlatning iqtisodiy imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga imkon beradi. Natijada, ehtiyojlarning yuksalishi orqali mamlakatning iqtisodiy salohiyati va qudrati ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Shodmonov Sh.Sh., G‘afurov U.V., Minavarova G.T., Xalilov M.Sh. “Iqtisodiyot nazariyasi” fanidan ta’lim texnologiyasi. Uslubiy qo‘llanma “Iqtisodiy ta’limda o‘qitish texnologiyalari” seriyasidan. - T.: TDIU, 2010. - 24 b.
2. Янова В.В. Экономика. Курс лекций: Учебное пособие для вузов. – М.: Издательство “Экзамен”, 2005. - с. 45.
3. Журухин Г.И. и др. Экономика. Учебник для студентов неэкономических профилизаций. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2016. - с. 11.
4. Сидоров В.А., Кузнецова Е.Л., Болик А.В. Общая экономическая теория. Учебник для студентов высших учебных заведений [Электронный ресурс]: - Майкоп: ООО «ЭЛИТ», 2017. - с. 24.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13733925>

**TRANSLATION STRATEGIES FOR METAPHORS
(ON THE EXAMPLE OF THE ENGLISH TRANSLATION OF SHAIR T.
ZHUMAMURATOV'S POEM "EVEN THE DAWNS OF THIS WORLD...")**

Seytniyazova Guljakhan

Senior teacher in Karakalpak State University named after Berdakh

e-mail: seytniyazova@inbox.ru

ANNOTATION

The article explores translation strategies for metaphors using the English translation of the Karakalpak poet T. Zhumamuratov's poem "A Shining Dawn of the World" as a comparative case study. The skill of the translator is highlighted.

Keywords: translation, metaphor, strategy, skill, comparison.

INTRODUCTION

Currently, in the world and Turkic literature, great attention is being paid to translating literary works into global languages and establishing broad literary connections. These works encapsulate the national culture, history, customs, lifestyle, and values of various peoples. Literary translation is a manifestation of literary connection, acting as a bridge that brings different literatures closer to each other. Translation itself is an art that requires creativity and innovation from the translator. A translator allows one nation's literature to be read in another nation's native language, and thus, the success of the work is closely tied to the translator's skill, which is why translation is considered an art form.

MATERIALS AND METHODS

In today's literary process, several works of contemporary Karakalpak writers have been translated into the languages of the world and Turkic nations through literary translation. Therefore, in this article, we aim to discuss the strategies for translating literary devices in the Uzbek and English translations of the lyrical poems of contemporary Karakalpak poets.

Uzbek literary scholar Ulugbek Yuldoshev, who has studied "The linguo-stylistic and linguo-cultural characteristics of artistic translation," [1] notes that in translation science, stylistic methods are understood through the concept of translation strategies. According to him, the choice of methods and transformations is made to adapt tropes into the target language. Additionally, Yuldoshev, drawing on the views of renowned scholar A. Hurtado [2] points out that translation methods, strategies, and transformations are distinct categories. He explains that while translation methods are chosen based on the entire text, transformations are selected according to individual lexical units within the text, and translation strategies are designed to plan these selections. Based on the scholar's observations, a translation strategy is essentially a set of rules that a translator follows when performing their work. Ulugbek Yuldoshev, to support his views, also refers to the opinion of the scholar Krings: "A translation strategy consists of consciously devised hidden rules by the translator to find solutions to specific translation issues within the scope of their objectives." [3] Thus, from the scholars' perspectives, a translation strategy is a plan formulated before and during the translation process, where the translator considers factors like the reader's purpose, level of understanding, the style of the original text, and more. It involves choosing methods for translation and transformations for specific lexical units.

RESULT AND DISCUSSION

At this point, let us attempt to apply these guidelines to the translations of works by contemporary Karakalpak poets such as I. Yusupov, T. Zhumamuratov, K. Karimov, A. Otepbergenov, B. Genjemuratov, S. Ibragimov, and others into world and Turkic languages. As we know, in poetry, the inner feelings of the lyrical hero are

conveyed through words. The author artistically enriches these inner emotions using literary devices, enhancing their emotional impact. Therefore, various stylistic techniques are employed in poetry, one of which is metaphor. “Metaphor is one of the key factors that decorates the text of lyrical forms. It is inherently present in all literary types and genres and is closely linked to the phenomenon of lyrical experience in poetic works.[4] ‘A metaphor serves to present thought in a figurative and impactful way. Its properties evoke a unique emotional effect on the reader, where knowledge, wrapped in a distinctive and emotional form, becomes engraved in the reader’s mind as if carved in stone.’”[5]

Therefore, there are several approaches to translating metaphors. Russian scholar Y.I. Retsker suggests four methods for translating metaphors:

1. Alternative Equivalent Selection: This strategy is used when there is a complete equivalent of the metaphor in the target language that matches the metaphor in the source language.

2. Variational Matching Strategy: This approach is employed when the source metaphor has multiple analogs in the target language, and the most contextually appropriate one is selected.

3. Transformation: This method involves fully adapting or transforming the basis of the source metaphor.

4. Calque: This is a word-for-word translation of the source metaphor.[6]

In the artistic translation of metaphors, Klopper notes that “when translating metaphors that reflect a common thinking structure for all people, the use of literal translation strategies makes the process easier.”[7] However, some scholars argue that when translating metaphors, it is also essential to consider cultural differences between nations. For example, Mason states: “The challenge of translating metaphors lies not only in their nature but also in the cultural differences between the source and target languages; therefore, it should be considered one of the significant issues in translation.”[8]

Let us focus on the artistic translation of metaphors in the English translations of contemporary Karakalpak poets. In Shair T. Zhumamuratov's lyrical poem "Even the Dawns of This World..." philosophical reflections are presented, depicting the creation of the world, the moon and the sun, day and night, humans and their lives, hardships, human nature, contentment, and gratitude. The poem begins with the following lines:

*Bul dunyanin' atqan jaqti tan'i da,
Bag'inishli tabiyattin' zan'ina.
Ha'mme narse jup – jup bolip jaralg'an,
Tu'n artinan ku'n keledi tag'i da.*

In the poem, subjective understandings related to nature—such as dawn, the law of nature, night, and day—are vividly personified by the poet. In the fourth line of the first stanza, "Tu'n artinan ku'n keledi tag'i da," the poet illustrates night and day in parallel. Here, he places night before day rather than the other way around, suggesting that darkness (night) comes first, followed by light (day), which metaphorically reflects the idea that hardships (night) precede joy and happiness (day).

In the second stanza:

*Birew oylar, gawhar bar dep tu'sinde,
Birew oylar, polat bar dep ku'shinde.
O'zin qoyan sanaytug'in adam joq,
Arislan jatir ha'r ju'rektin' ishinde.*

This stanza is rich in metaphors, portraying each person's inner character through metaphorical expressions. It highlights the diverse nature of people: some view wealth as happiness, others take pride in their strength, and some see themselves as brave as lions, with no one admitting to being as timid as a rabbit. The poet uses metaphors such as "gawhar-bayliq," "polat-bekkem," "qoyan-qorqaq," and "arslan-batir" to vividly depict these characteristics. The poet also skillfully uses anaphoric repetitions by starting each line with the word "birew," drawing the reader's attention to the meaning conveyed by this word. This highlights the unique qualities endowed to people by God and how they are utilized by individuals.

The third stanza of the poem reads:

Birew-patsha, ko 'ptin qoli jetpegen,

Birew turmis keshirip ju 'r ep penen.

Ko 'k gumbezli bul aspannin' astinda,

Hesh kim de joq dim mu 'siybet shekpegen.

This stanza reflects that in this world, each person's lifestyle varies greatly. Some live in wealth and luxury like kings, while others struggle to make ends meet. However, everyone faces hardship, and this concept is metaphorically depicted as "blue-domed sky." Here, the poet contrasts wealth and poverty, portraying them side by side.

The English translation of the poem, titled "A Shining Dawn of the World," was rendered by Tumaris Azieva, a student at Karakalpak State University. The title maintains the poem's general theme and is translated as "Shining Dawn of the World," reflecting the overall meaning.

A shining dawn of the world

Obeys the law of nature

Everything was created in pairs

Night is followed by day again

In this translation, the line "Night is followed by day again" employs a literal translation strategy.

Someone thinks there is a diamond in the dream

Someone thinks they have steel in their power

There is no one who thinks to be a coward

There is a lion in every heart

In the English lines of the poem, the metaphorical comparisons for words such as "diamond – gawhar," "steel – polat," and "lion – arıslan" are correctly chosen. However, the translator used the word "coward" instead of "rabbit" for the line "O'zin qoyan sanaytug'in adam joq," applying a strategy of variational equivalence. This decision is because in English, "rabbit" is not typically used to depict fear in a metaphorical sense; instead, it is seen as a positive animal. In contrast, in Karakalpak,

the image of a "rabbit" consistently represents a person's physical state of fear. Thus, in this translation, repetitions are transformed, preserving the poetic nature of the text. This approach shows the translator's effort to maintain the originality of the poem's text as closely as possible.

The third stanza in English as following:

Someone is a king, unreachable to most,

Someone lives by doing hard work

Under this blue-domed sky,

No one has no faced adversity

The metaphor "ko'k gumbezli aspan" is translated literally as "blue-domed sky," preserving the imagery through calque translation.

COMCLUSION

Overall, T. Zhumamuratov's poem discussed here represents a pioneering artistic translation of contemporary Karakalpak poetry into English, significantly contributing to introducing modern Karakalpak literature to world audience

REFERENCES:

1. Ulug'bek Yo'ldoshev. Badiiy tarjimaning lingvostilistik va lingvokul'turologik xususiyatlari. Monografiya. Samarqand: – "Samarqand davlat chet tillar instituti" nashriyoti, 2022. – B. 70.
2. Hurtado A. La traductología: lingüística y traductología, Trans 1,. 1996. – pp.151-160.
3. Krings, H.P. Translation problems and translation strategies of advanced German learners of French. Interlingual and intercultural communication. – Tubingen: Gunter Narr, 1986. – pp. 263-75.
4. Gaylieva O. G'árezsizlik dáwiri túrkiy xalıqlar lirikasında formalıq izlenisler hám olardıń tipologiyası (Ózbek, qaraqalpaq hám túrkmen lirikası misalında). Dokt. Diss. – Nókis, 2019. –B. 205.

5. Obidjon Karimov. Abdulla Oripov she'riyatida metaforik obrazlar. –Toshkent: Akademnashr nashriyoti, 2014. –B. 35
6. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. –М.: Международные отношения, 1974. –237 с.
7. Gentzler E. Metaphor and Translation. Encyclopaedia of Literary Translation into English Vol. 2. – London: Fitzroy Dearborn Publisher, 2000. – pp. 941-945.
8. Mason K. Metaphor and Translation. Babel 28 (3): 1982. – pp. 140-149

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13752777>

TARIX SILSILASIDA GENDER TENGLIK YOXUD TURON AYOLLARINING TARIXDAGI IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGI

Shodmonova Gulizor Farxod qizi
(Termiz davlat universiteti o'qituvchisi)

shgulizor@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarixdagi ayollarning tenglik masalalari, jumladan, o'zbek ayollarining adolatni tiklash, ma'rifatni targ'ib qilish va siyosiy maydonda teng huquqli faoliyati va ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy-huquqiy sohalardagi strategiyalari tahliliy tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: Gender tenglik, ayollar tarixi antologiyasi, Tomir xotun (Tomiris), Saroymulxonim, Gavharshodbegim, Qabaj xotun, Shodmulxonim, Arjumand Bonu, Zebiniso begim, Nodirabegim, Nozikoyim, Mingoyim.

Kirish (Introduction). Gender tengligi insonning asosiy huquqi bo'lishdan tashqari, to'liq inson salohiyati va barqaror rivojlanishga ega tinch jamiyatlarga erishish uchun zaruriyat bo'lgan tushunchadir. Bundan tashqari, ayollarning imkoniyatlarini kengaytirish samaradorlik va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishni ko'rsatuvchi asosiy indikator. Gender tengligi - bu ayollar va erkaklar uchun adolatli bo'lish jarayoni. Adolatni ta'minlash uchun ko'pincha ayollar va erkaklarning teng huquqli o'yin maydonida faoliyat yuritishi desak mubolag'a bo'lmaydi."Ayollar tarixi antologiyasi"da aytilishicha, antik davr tarixida ayollarining turmush tarzi tarixiy jihatdan ular kimga turmushga chiqqaniga bog'liq edi, chunki ularning roli odatda bolalarni tarbiyalash va uyni boshqarish, er esa daromad olib, uy xo'jaligi boshlig'i va asosiy qaror qabul qiluvchi shaxs bo'lgan. Qadimgi Yunonistonda ayollar erkak fuqarolarga nisbatan kam huquqlarga ega edi. Ularning siyosiy ishtiroki cheklangan, yerga egalik qilolmagan yoki mulkni meros qilib olishi mumkin emas edi va uy roli bilan chegaralangan. Ayollar ham ko'pincha tanho bo'lgan va kamdan-kam hollarda o'z haq-huquqlarini talab qila olishgan. Gender tengligi ayollar va erkaklarning ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ne'matlar, imkoniyatlar, resurslar va mukofotlardan teng foydalanishini talab qiladi. Gender tengsizlik mavjud bo'lsa, qarorlar qabul qilish va iqtisodiy va ijtimoiy resurslardan foydalanish bilan bog'liq jarayonlarda ba'zi jamiyatlarda, odatda, ayollar istisno qilinadi.

Metodlar (Methods): Qadimgi Turon diyorida esa jamiyatdagi ayollarning siyosiy-ijtimoiy roli antik davrlardagidan farqli o'laroq, boshqa tarixiy-ijtimoiy sharoitda vujudga kelgan. O'zbek davlatchiligi tarixida ayollar orasidan yetishib chiqqan arboblarning ijtimoiy-siyosiy munosabatlarda tutgan faol o'rni yaqqol ko'zga tashlanadi. Tomir xotun(Tomiris)ning Ahamoniylar dinastiyasi hukmdori Kir II bilan tengma-teng kurashi, Qabaj xotun, Saroymulxonim, Gavharshodbegim kabi qator tarixiy shaxslarning mamlakatimiz o'tmishida, xalqimiz hayotida egallagan mavqeyi o'ziga xos bo'lsa-da, ularning barini birlashtirib turadigan bir omil bor. U ham bo'lsa, ular shu yurt, shu el xizmatida yashaganlar. Eng muhimi, o'zbek davlatchiligining 2700 yillik tarixiy taraqqiyotida ularning ham davlat, ham jamiyat arbobi sifatidagi o'ziga xos o'rinlari bor.

Temur va Temuriylar shahzodalar XIV asrning ikkinchi yarmidan XVI asrning birinchi choragigacha O'rta Osiyo, Shimoliy Afg'oniston, qisman Eron hamda Iroq mamlakatlarida hukmronlik qilib yurgan kezlarda ularning saroylarida shahzodalar singari Temuriylar sulolasiga mansub malikalar orasida ham iste'dodli siyosatdon, suxandon, yetuk olim va hassos shoirlar, oqila maslahatgo'ylar, zukko san'atshunoslar yetishib chiqqan. Ular: Saroymulxonim, Gavharshodbegim, Shodmulx Xotun, Arjumand Bonu, Zebiniso begimlar shular jumlasidandir. Ular tarix sahnasida va zarvaraqlarida o'zlaridan o'chmas iz qoldirganlar.

Ayollarning jamiyatdagi hurmati va nufuzi, ularning siyosiy hayotdagi va ma'naviy-ma'rifiy sohadagi faoliyati keyingi davrlarda ham yaqqol ko'zga tashlanadi. Jumladan, Umarxon Qo'qon taxtiga Umarxon o'tirgan davrdan boshlab Nodirabegimning xonlik hayotidagi roli faollashib boradi. Umarxon davrida ayollar huquqlari ma'lum borada himoya qilina boshlandi. Bunda uning rafiqasi Nodirabegimning xizmatlari benihoya kattadir. U ayollarning o'qish, yozishni o'rganishlari uchun madrasalarda dars tashkil etib, otinoyilarning saboq berishni yo'lga qo'ygan. An'anaga ko'ra, Qo'qon xoni Olimxon (1798-1810) o'z hukmronligi davrida ukasi Umarxonni 1806-yilda Mohlaroyimga uylanishi munosabati bilan keliniga mahr uchun katta yer-mulk in'om etgan. Unga berilgan yer-mulk "Chek yeri Mohlaroyim" deb ataladi. U bu mulki yordamida ilm-ma'rifatni rivojlantiradi, yosh ijodkor qiz-juvonlarning ijodini qo'llaydi. Bundan tashqari Mohlaroyim ham Qo'qon malikalari udumlariga amal qilib qaynonasi Zuhra Oyim (Mingoyim) va momo qaynonasi Nozik Oyimdan ibrat oladi. U ham Oyim qishlog'i mavzesida yana bir qo'rg'on tashkil etib nochorlarni qo'llaydi, dehqonlarni o'zlariga foydalanishga yer-mulk bo'lib beradi, bolalarini savodini chiqaradi. Buni natijasida ushbu zaminda paydo bo'lgan yangi qo'rg'onga xalq "Mohlaroyim qo'rg'oni" deb nom beradilar.

Munozara (Discussion): Biroq, ayollarga bo'lgan hurmat va ularning jamiyatdagi nufuzi keyingi davr oralig'ida jiddiy fenomenga uchray boshladi. Sovet

davlati 20-yillarning o'rtalaridan boshlab, ayollarning erkaklar bilan "teng huquqli" bo'lishlari uchun turli-tuman choralarni ko'rdi: savodsizlikni tugatish kurslarini tashkil etib, xotin-qizlarni o'qitdi, "Hujum" kampaniyasini e'lon qilib, yuzlab xotin-qizlarni qurbon qilish hisobiga paranjini jamiyat hayotidan quvib chiqardi, xotin-qizlarni ijtimoiy hayotga jalb etdi, ulardan taniqli jamoat va davlat arboblari, shifokorlar, san'atkorlar, ma'rifat va adabiyot namoyondalari yetishib chiqdi. So'ng 1937-1938-yillarda qatag'on bo'roni avj olib, minglab vatandoshlarimiz manglayiga "xalq dushmani" tamg'asi qo'yilgach, ular bilan teng huquqli bo'lgan xotin-qizlarimiz ham mislsiz jabr va zulmning begunoh qurbonlari bo'ldilar. Hali xalqimizning aksar qismi o'zbek xotin-qizlarining ham qonli qatag'on qurbonlari bo'lganini mutlaqo anglab ulgurmgandi.

Natijalar (Results): Arxivda olib borilgan tadqiqot ishlari shundan guvohlik beradiki, 1937-1938 yillarda qatag'on qilichining o'tkir tig'i ayollarimizning dur va marvarid shodalari ilinib kelingan nozikkina bo'yinlariga qadalgan ekan. Ularning ba'zi birlari Tojixon Shodiyeva singari taniqli davlat va partiya arboblari bo'lgan, boshqalari esa, Maryam Sultonmurodova singari Germaniyada tahsil ko'rib kelgani uchun aksilinqilobchi va millatchi sifatida, ba'zan esa chet el razvedkasining josusi sifatida qamoqqa olingan. Ular yo o'sha kezlardayoq otib tashlangan, yoxud olis va sovuq o'lkalardagi lagerlarga yuborilgan. Yana o'nlab va, ehtimol, yuzlab ayollar bo'lganki, ular "xalq dushmani"ga chiqarilgan farzandlari, erlari va otalarining "aksilinqilobiy, millatchilik faoliyatlari" haqida siyosiy idoralarga o'z vaqtida, Pavlik Morozov singari, xabar bermaganlari uchungina qamoqqa olinib, ne-ne azob-uqubatlarni boshdan kechirmaganlar. Bu ayollarning aksari savodsiz bo'lganlari yo maishiy tashvishlari bilan o'ralashib qolganlari uchun emas, balki jamiyatni harakatga keltiruvchi kuchga aylanib borayotgani uchun qatag'on bo'roniga duch keldilar. Ayollarining ko'pchiligi erlari yo otalari, yo farzandlarining nima qanday ahvolga tushganlaridan xabarsiz edilar. Tergovchilar ham shu holni yaxshi bilganlariga qaramay, ulardan jigargo'shalarining dushmanlik faoliyatini tasdiqlovchi ko'rgazmalar berishni talab etganlar. Bunday ko'rgazmalarni bera olmagan ayollar turli-tuman qiynoqlarga duchor etilgan. To'g'ri, ularning aksari hech bir guvohi bo'lmagani uchun 1939-yilda 1937-1938 yillardagi dahshatli bo'ronlar bir oz tingach, ozod etildi. Mavjud qonun-qoidalarga ko'ra, ular qatag'on qurbonlari hisoblanmasligi kerak edi. Lekin NKVDning qorong'i yerto'lalari yoxud turmaning o'lansa kameralarida ikki-uch yil azob-uqubatda yashagan, erlari yo yaqin kishilarining qiynoqxonalari osha faryodlarini eshitgan va hatto ozod etilganlaridan keyin ham shubha, gumon, tahqir va haqorat hukmron muhitda yashagan bu ayollarni qaysi til bilan qatag'on qurbonlari bo'lmagan, deyishimiz mumkin?! Taniqli yozuvchi G'ozzi Yunusning xotini Xadicha Aliyeva hayotidan olingan bir shingil xotira bor. Bu xotira Cho'lpon nomi bilan bog'liq bo'lib,

atoqli shoir kameradan maxfiy bir tarzda chiqargan xatida turmada azob chekayotgan "xalq dushmanlari"ning xotinlarini "o'sha davrning qahramonlari", deb atagan ekan. O'ylaymizki, xalq tarixining burilish nuqtalarida yo istilo va istibdod yillarida yashagan jabrdiydalar qatorida tarix bu ayol qahramonlarimizning nomlarini ham o'z bag'rida va avlodlar xotirasida saqlashi lozim. Avlodlar ularning fojiali taqdirlari misolida mustabid sovetlar tuzumining g'ayriinsoniy qiyofasini ko'rishi va bugungi istiqloq davri shabadalaridan mamnuniyat va shukronalik tuyishi lozim.

O'zbek ayollarining Vatan mustaqilligi, yurt ozodligi uchun olib borgan kurashlardagi jasurlik va sobitqadamliklari, millatparvarliklari bugungi avlod uchun har jihatdan ibratlidir. Nafaqat bunyodkorlik, obodonchilik, me'morchilik bobida, balki ilm-u ma'rifatni egallash, targ'ib qilish sohalarida ham bizga ulardan katta ma'naviy bisot va g'urur namunasi meros bo'lib qolgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1) Azamat Ziyov. "O'zbek ayollari tarix sahnasida". O'zRFA, "Fan" nashriyoti, 2002.
- 2) Turg'un Fayziyev. "Temuriy malikalar". Toshkent, "A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti", 1994.
- 3) Boburxon Sharipov. "Qor qo'ynida lolalar". Toshkent, 2001.
- 4) Albert Olmsted. "The history of the Persian Empire", Chicago: University of Chicago, 1948.
- 5) Haruki Murakami. "Men without women".
- 6) "Qo'qon xonligi malikalari va dodxoh ayollari xususida ayrim mulohazalar". Toshkent, 2019.
- 7) Gulizor Shodmonova. "The details of Cyrus death: legend and truth", Termiz davlat universiteti, talabalar 45-ilmiy-amaliy konferensiya materiallari, 2019.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13765424>

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI MA‘NAViy-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH - PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

**Eshnazarova Gulzoda Jo‘raqulovna,
Raximov Asomiddin Anarbayevich,
Usanov Sherzod Abdulaxatovich.**

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti
Pedagogika kafedrası o‘qituvchilari

***Annotatsiya:** Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni ma‘naviy-ma‘rifiy faoliyat asosida kompetentli kadr etib shakllantirish bugungi kunning eng dolzarb muammosi sifatida tadqiq etilgan.*

***Kalit so‘zlar:** Bo‘lajak o‘qituvchi, pedagog, talaba, ma‘naviy-ma‘rifiy faoliyat, axloqiy, tarbiya, tayyorlash, bilim, madaniyat, kompetentli kadr, shakllantirish, jamiyat, ta‘lim.*

***Аннотация:** В статье рассматривается формирование будущих учителей как компетентного кадра на основе духовно-просветительской деятельности как наиболее актуальной проблемы современности.*

***Ключевые слова:** Будущий учитель, педагог, ученик, духовно-просветительская деятельность, мораль, воспитание, воспитание, знание, культура, компетентные кадры, образование, общество, воспитание.*

***Annotation:** The article examines the formation of future teachers as a competent staff based on spiritual and educational activities as the most urgent problem of today.*

***Key words:** Future teacher, pedagogue, student, spiritual and educational activity, moral, education, training, knowledge, culture, competent staff, formation, society, education.*

Milliy qadriyatlar, milliy o'zlikni anglash, milliy g'oya, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ajdodlarimizning bebaho merosi kabilar ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning asosini tashkil etadi. Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat asosida barkamol avlod shaxsni shakllantirish bugungi kunning eng dolzarb muammolaridan hisoblanadi.

«Ma'rifat -deb ta'kidlanadi, Mustaqillik izohli ilmiy-ommabop lug'atida, (arabcha «arafa» - «bilmoq» so'zidan)-ta'lim-tarbiya, iqtisodiy, siyosiy, falsafiy, diniy g'oyalar majmui asosida kishilarning ong-bilimini, madaniyatini o'stirishga qaratilgan faoliyat»¹.

Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat ishlarining mohiyati bu-ma'naviy ildizlarini his etish, milliy g'urur va o'zligini anglashga, ularning jahon madaniyati xazinasiga qo'shadigan hissalarini oshirishga xizmat qiluvchi manba demakdir.

Xalqning, jamiyatning ma'naviy, ilmiy, madaniy merosni egallashining ko'lami, xususiyati va natijalari ko'p jihatdan istiqbol ma'naviyatiga bog'liqdir. Chunki bunda ma'naviyat insoniy qadriyatlarga to'g'ri yo'nalish topib beruvchi «yo'lchi yulduz» bo'lib xizmat qiladi va xalqimizning ma'naviy merosini o'rganishda jamiyatimiz uchun bugungi kunda va istiqbolda zarur bo'lgan ma'naviy muhitni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

“Ma'naviyat (arabcha “ma'naviyat”- ma'nolar majmui) – kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlari va tushunchalari majmui. Ma'naviyat mafkura, tafakkur tushunchalariga yaqin va ular bir-birlarini taqozo etadilar”². Ta'rifga ko'ra ma'naviyat insonning falsafiy-huquqiy, diniy-axloqiy tasavvurlarini aks ettiruvchi manba hisoblanadi, shunga asosan u kishilarni bir-birlariga yaqinlashtiradigan va ularni hamjihatlikka erishishga yordam beradigan, hamkorlikning yangi ufqlarini ochadigan boylikdir. Ma'naviyat insonga hayotda barqarorlik bag'ishlaydi, uning qarashlari shunchalik boylik orttirish yo'lida kun ko'rishga yo'l qo'ymaydi, ma'naviyat moddiy qiyinchilik kunlarida irodani mustahkamlaydi.

¹ Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at // Mualliflar: M.Abdullaeva, F.Abdullaeva, G.Abdurazzoqova va boshq.; R.Ro'ziev va Q.Xonazarov umumiy tahririda. To'ldirilgan uchinchi nashri / - T.: «Sharq», 2006. - 116 b.

² Mustaqillik: Izohli ilmiy-ommabop lug'at // Mualliflar: M.Abdullaeva, F.Abdullaeva, G.Abdurazzoqova va boshq.; R.Ro'ziev va Q.Xonazarov umumiy tahririda. To'ldirilgan uchinchi nashri / - T.: «Sharq», 2006. - 144 b.

Ma'naviyatimiz, tariximiz, qadriyatlarimiz asosini tashkil etib, u yoshlarda bu boyliklarga hurmat e'tibor bildirish va ularni yanada rivojlantirish, kelajakda iqtisodiy taraqqiyoti kuchli mamlakatni qurishga undab, yoshlarimizda zamonaviy bilimlarni, yuksak tajribalarni egallashga chorlaydi. Ma'naviyat tushunchasining mohiyati shundan iboratki, u turli xalqlar va mamlakatlar kishilarni qon qardosh qiladi. Bizning ma'naviyatimiz asrlar davomida million-million kishilar taqdiri bilan shakllangan. U - inson uchun butun bir olam. Ma'naviyat insonga havodek, suvdek zarur. Ma'naviyatning ma'nosi yer, xalq, mustaqil davlatimizga sadoqat, oila, ota-ona, bolalar, qarindosh-urug'lar, qo'ni-qo'shnilar, insonlarga hurmat, ishonch, xotira, vijdon, erkinlikdir. Ma'naviyat juda chuqur va keng ma'noga ega bo'lib, insonni inson qilib, uni boshqa jamiki jonli mavjudotlardan tubdan farqlab, keskin ajratib turadigan ong, aql-idrok va tafakkur, odamgarchilik, muruvvat, saxovat rahm-shavqat, mehr-oqibat, iymon-e'tiqod, mehnatsevarlik, vatanparvarlik, halollik, poklik tabiatni e'zozlash, ilm-fanni, adabiyot, san'at va madaniyatni sevib ardoqlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sadoqat, o'zi va o'zga millat kishilarini, ularning tili, tarixi madaniyati, urf-odatlarini va an'analarini hurmat qilish va qadrlash singari ajoyib xislat va fazilatlarni o'z ichiga oladi. Ma'naviyat so'zining o'zagi - ma'nodir. U ma'ni deb ham ishlatiladi. Dunyodan ma'no izlagan kishi ma'naviyat sari talpinadi.

Vatan tuyg'usi kitobida yozilishicha "Ma'naviyat-jamiyatning, millatning va ayrim bir kishining ichki hayoti, ruhiy kechinmalari, aqliy qobiliyati, idrokini mujassamlashtiruvchi tushuncha. Ma'naviyat inson va jamiyat madaniyatining negizi, inson va jamiyat hayoti ma'lum yo'nalishining bosh omilidir. U muayyan iqtisodiy-ijtimoiy hayot tizimining shakllanishi, o'zgarishi yoki inqirozga yuz tutishga kuchli ta'sir ko'rsatadi"¹. Ma'naviyat boyib borsa, jamiyat ravnaq eta boradi va aksincha, ma'naviyat qashshoqlansa, jamiyat bora bora tanazzulga yuz tutadi. Ma'naviyatsiz buyuk davlat qurib bo'lmaydi.

Ma'naviyat jamiyat va millat ravnaqining boy omilidir va poydevoridir. Demak, ma'naviyat nihoyatda keng tushuncha bo'lib, ma'rifat, madaniyat, axloq, san'at,

¹ Ibrohimov A. va boshq. Vatan tuygusi / A.Ibrohimov, X.Sultonov, N.Jo'raev. -T.: «O'zbekiston», 1996. - 46 b.

adabiyot kabilarni o‘zida mujassam etadi. Shuning uchun ham mustaqil O‘zbekistonda ma’naviyat masalalariga kuchli e’tibor berilishining boisi ham ana shunda.

“Ma’naviyat”, “ma’rifat” va “faoliyat” tushunchalari bir-biri bilan uzviy bog‘liq va bir-birini taqozo qiladi. Ular birgalikda yaxlit bir tushunchani tashkil qiladi.

Ma’naviy-ma’rifiy faoliyat - ma’naviy ildizlarini his etish, milliy g‘urur va o‘zligini anglashga, ularning jahon madaniyati xazinasiga qo‘shadigan hissalarini oshirishga xizmat qiluvchi manba demakdir.

Xalqning, jamiyatning ma’naviy, ilmiy, madaniy merosni egallashining ko‘lami, xususiyati va natijalari ko‘p jihatdan istiqbol ma’naviyatiga bog‘liqdir. Chunki bunda ma’naviyat insoniy qadriyatlarga to‘g‘ri yo‘nalish topib beruvchi «yo‘lchi yulduz» bo‘lib xizmat qiladi va xalqimizning ma’naviy merosini o‘rganishda jamiyatimiz uchun bugungi kunda va istiqbolda zarur bo‘lgan ma’naviy-ma’rifiy muhitni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning mohiyati respublikamizda yashayotgan barcha xalqlarning o‘z intilishlari va gullab-yashnashlarida ularni birlashtiruvchi, buyuk umuminsoniy qadriyatlar-millatlararo tinchlik va fuqarolar totuvligi, qonunchilik, ijtimoiy adolat, inson xuquqlarining ustunligiga erishishga xizmat qila oladigan mafkurani shakllantirishda hamkorlik qilish, ilg‘or milliy an‘analari, urf-odatlar, barcha xalqlarning madaniyatlarini rivojlantirish, ular o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, o‘zaro bir-birlariga ta’sir doirasini kengaytirish va bir-birlarini boyitishlariga imkoniyat yaratib berish; O‘zbekiston va jahon xalqlarining madaniyatlari o‘rtasidagi o‘zaro aloqa, hamkorlikdagi harakat, bir-birini boyita borishni mustahkamlash va rivojlantirishdir.

Ma’naviy-ma’rifiy faoliyat mohiyatini mustahkamlash - bu uning zamonaviy madaniy jihatdan ravnaq topgan davlat, jamiyat sifatida rivojlanishida g‘amxo‘rlik ko‘rsatish demakdir. Bu o‘rinda shu jamiyatning a‘zosi bo‘lgan har bir inson nazarda tutiladi.

Ma’naviyatsiz moddiy farovonlikka ham, umumtaraqqiyotga ham erishib bo‘lmaydi, ma’naviy qashshoqlik milliy tanazzulga olib boradi.

Darhaqiqat erkin fuqaro ma'naviyatini, ozod shaxsni shakllantirish masalasi ma'naviy-ma'rifiy faoliyat asosida amalga oshadi. Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat jarayonida esa o'z haq-huquqlarini taniydigan, o'z kuchi va imkoniyatlariga tayanadigan, atrofida sodir bo'layotgan voqea va xodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashadigan, ayni zamonda shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlari bilan uyg'un holda ko'radigan erkin, har jihatdan barkamol insonlar tarbiyalanadi.

Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat oliy o'quv yurtining kundalik hayotida, mehnat, ijodiy, ommaviy xullas hamma-hamma ishlarida amalga oshirilishi va O'zbekiston fuqarosining e'tiqodli, o'z Vataniga haqiqiy sodiq bo'lishiga qaratilishi kerak. O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, O'zbekiston bayrog'i, gerbi, O'zbekiston madhiyasi – bu o'zbekligimiz, haq-huquqimiz, huriyatimiz, ozodligimiz, mustaqilligimiz ramzi ekanligini, istiqlol va istiqbol, O'zbekistonning mustahkam poydevorini mustahkamlash – ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning asosi hisoblanadi.

Ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning maqsadi xalqimizning milliy merosiga vorislik va umumbashariy boyligini ijro eta oladigan, qadrlaydigan madaniyatli, ma'rifatli barkamol shaxsni shakllantirishdir. Buning uchun har bir o'qituvchi o'z talabalarida iymon, e'tiqod, sadoqat kabi odamiylik fazilatlarini shakllantirish, milliy istiqlol g'oyasi asosida tarbiyalashi lozim. Bugungi kunda har bir talaba xalqimizning asrlar davomida vujudga kelgan o'ziga xos madaniyati, nodir qadriyatlari, an'analari, urf-odatlarini ularning mazmunidagi axloq, odob, insof, iymon, vijdon, diyonat, adolat, insonparvarlik kabi kurtaklar milliy istiqlol mafkurasi tufayli yanada rivojlanayotganligini, ta'lim-tarbiya jarayonida keng foydalanishi lozim. Chunki bugungi talaba milliy istiqlol mafkurasi asosida O'zbekistonning axloqli, odobli jahon aholisining hurmatiga sazovor bo'lishi lozim. Shunday ekan, uzoq yillar davomida ma'naviy-ma'rifiy faoliyat degan tushunchani na o'quv jarayonida, na ilmiy tadqiqot ishlarida chuqur o'rganilmaganligini nazarda tutib, oliy ta'lim talabasida ma'naviy-ma'rifiy bilimlarni egallash va uni hayotga tatbiq etish ko'nikma va malakalarini shakllantirish ehtiyoji sezilmoqda. Zero, u milliy istiqlol g'oyasi asosida barkamol

shaxsni shakllantirishning muhim vositasi hisoblanadi. Shuning uchun ham barkamol avlod shaxsida milliy ong, milliy gʻurur, oʻz-oʻzini anglash tuygʻusi, oʻz Vatan va xalqi bilan faxrlanish hislari, milliy qadr-qimmat, masʼuliyat, vatanparvarlik va xalqparvarlik-tuygʻusini shakllantirish muhimdir. Shu bilan birga milliy anʼanalarni, maʼrifat tajribalarini taʼlim-tarbiya jarayonida amalga oshirish talabalarini, xalqimizning maʼnaviy merosini oʻrganishga boʻlgan qiziqishini oshiradi. Bu esa mustaqil Oʻzbekistonning istiqboli va istiqlolini mustahkamlash va rivojlantirishda, jamiyatdagi barqarorlik, tinchlik, millatlar va fuqarolararo totuvligini taʼminlaydi. Insonning ruhiy poklanishi va yuksalishiga daʼvat etadi. Inson ichki olamini boyitadi. Maʼnaviy-maʼrifiy faoliyatning asosiy maqsadi – barkamol avlod shaxsini voyaga yetkazish, ularni jamiyatimizning haqiqiy fuqarosiga, ongli fidoyisiga aylantirishdir.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13765432>

ODIL YOQUBOVNING “ULUG‘BEK XAZINASI” ROMANIDAGI TUSHLARNING PSIXOLOGIK TALQINI

Umaraliyeva Chinoroy

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti

O‘zbek filologiyasi fakulteti 401-guruh talabasi

Elektron pochta: chinoraumaraliyevachinora@mail.ru

ANNOTATSIYA

Bu maqola psixoanalizning qonun-qoidalariga rioya etilgan holda Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” romanidagi tushlar psixologik talqin qilinadi.

***Kalit so‘zlar:** psixoanaliz, psixologik talqin, tush motivi, tahlil usuli, nazariya, ong osti dunyosi, talqin metodi, psixoanalitik tadqiq.*

АННОТАЦИЯ

В этой статье сны из романа «Сокровище Улугбека» Адила Якубова психологически объясняются по правилам психоанализа.

***Ключевые слова:** психоанализ, психологическая объяснение, мотив сна, метод анализа, теория, мир подсознания, метод объяснение, психоаналитическое исследование.*

Psixoanaliz va adabiyot bir-biriga chambarchas bog‘liqdir. Psixologik talqinda har doim adabiyot – obyekt, psixoanaliz esa subyekt sifatida bir-birini to‘ldirib, boyitib turadi. Fanda birinchilardan bo‘lib psixoanaliz bo‘yicha o‘z tadqiqotlarini e’lon qilgan, izlanishlar olib borgan olim Zigmund Freyddir. Z. Freyd o‘zining ko‘p yillik amaliy faoliyati, izlanishlari natijasi o‘laroq “Ruhiiy bezovtalik tadqiqi”, “Tushlar talqini”,

“Kundalik hayot psixopotologiyasi”, “Omnia psixologiyasi va inson Meni tahlili”, “Men va u” kabi qator tadqiqotlar yozgan, psixoanalizning markaziy konsepsiyalarini ishlab chiqqan, asoslashga urungan va amaliyotda qo‘llagan. Shu bois u tom ma’noda psixoanaliz amaliyoti va nazariyasining asoschisi hisoblanadi.¹

Z.Freyd izlanishlarining obyekti, asosan, badiiy adabiyotdir. Uni yozuvchi emas, asardagi qahramonlarning ruhiy holati qiziqtirgan.

Psixoanalizda anchayin keng ishlangan shakl tush bo‘lib, Freyd bunday o‘ziga xos voqelik tahlilini inson ong osti dunyosiga eltuvchi “Shohona yo‘l”, deb atagan. Tushlarning hech qanday ma’no va mantiqni tan olmaydigan sirli tabiatida inson ong osti dunyosida tinimsiz haraktada bo‘lgan jilo bilmas istaklarining simvollari, belgilari mavjud deb qaragan. U yozadi: “Tush haqidagi mengacha bo‘lgan turlicha talqinlardan qat’iy nazar tushning murakkab va tushuniksiz dunyosi ostida muayyan ma’no yotadi. Faqat ma’no qulfi aniq talqin yo‘li bilan ochilishi mumkin. Talqin metodi shunga asoslanadiki xotirada saqlanib qolingan tush mazmunini yo boshqa mazmun bilan chambarchaslikda yopiq qulfga nisbatan kalit bo‘ladi yoki tushning bir butun mazmuni yashirin mazmun uchun simvol vazifasini o‘taydi”².

Jahon adabiyotidagi ko‘plab asarlarda mualliflar tush motividan asar qahramonlarining ruhiy holatini ochib berish uchun foydalanadi. Shu jumladan, O‘zbekiston xalq yozuvchisi Odil Yoqubov ham o‘zining “Ulug‘bek xazinasi” asarida Mirzo Ulug‘bek va Padarkush Abdulatifning ruhi holatini tasvirlash uchun tushni yordamchi vosita qilib olgan.

“Bu tun, bu tun tush ko‘rdim”, - Mirzo Ulug‘bek bosh chayqab, miyig‘ida kulib qo‘ydi. “Tushimda jannatmakon ustod kaminani qattiq koyidilar. “bu bevafo saltanatni deb ilm-fandan yuz o‘girding”, dedilar. “taxt sohibi bo‘laman deb shunday yetuk salohiyatingni juvonmarg qilding”, dedilar.” Aliqushchi o‘rnida bir tebranib, “Yo Rabbiy”, deb yubordi.³

¹ Uzoq Jo‘raqulovning “Hududsiz jilva” kitobi (37-bet).

² Uzoq Jo‘raqulov “Hududsiz jilva” kitobi (45-bet).

³ Odil Yoqubov “Ulug‘bek xazinasi” romani (8-bet).

Tarixdan ma'lumki, Mirzo Ulug'bekning boshqa temuriy shahzodalardan farqli ravishda harbiy ishlarga unchalik uquvi bo'lmagan. Lekin buyuk olim va astronom sifatida dunyoga dong'i ketgan. U 38 yillik hukmronlik davrida siyosat yuritishda otasi Shohruh Mirzodan yordam olib turgan. Davlat ishlaridan toliqqan chog'larida o'zi tashkil etgan kutubxonaga borib ilmiy ishlar bilan mashg'ul bo'lar, rasadxonada gallaktikadagi yulduzlarni kuzatar, shogirdlari bilan ilmiy munozaralar uyushtirib turardi. Shuning natijasi o'laroq u ilmda katta yutuqlarga erishgan. Otasining vafotidan so'ng esa Mirzo Ulug'bek davlat ishlari bilan band bo'lib, ilmiy izlanishlari to'xtab qoladi. So'nggi vaqtlarda bo'layotgan temuriy shahzodalar o'rtasidagi toj-u taxt uchun kurashlar, mamlakatdagi ichki nizolar, ayniqsa o'z farzandining unga qarshi tig' ko'tarishi Mirzo Ulug'bek qalbini dudama qilich bo'lib qiymalay boshlaydi. Bu ruhiy bosimlar natijasida uning ong osti dunyosida yashirinib yotgan orzu intilishlari tush orqali yuzaga chiqadi. Uning bir necha yil oldingi umidlari tushida ustoz Qozizoda Rumi siyomosida namoyon bo'lib, toj-u taxtdan voz kechib, ilm qilishga da'vat etadi.

Freydning izdoshlaridan biri Erix Frommning fikricha: "Aksariyat tushlarga xos umumiylik shundaki ular uyg'oq ong mantiqining, qonun-qoidalarini tan olmaydi. Tushda zamon qonuniyatlar o'z ma'nosini yo'qotadi. Chunki tushda biz qachonlardir vafot etgan odamlar bilan muloqotga kirishamiz, o'tmishda bo'lgan voqealarga guvoh bo'lamiz yoki vaqt nuqtaiy nazaridan katta farqga ega bo'lgan ikki mustaqil voqeaning bir zamon ichida sodir bo'lganini kuzatamiz. Shuningdek, makonlar xos qonun-qoidalar ham tushda o'z qiymatini yo'qotadi. Biz eng kichik lahza ichida ulkan makon chegaralarini bosib o'tamiz yoki bir paytning o'zida bir necha makonda "mavjud" bo'lishimiz mumkin. Tushda ikki odam bir kishida va ayni paytda bir odam ikki kishida namoyon bo'lishi yoxud bir kishi tamoman boshqa kishiga aynalib qolishi... Uyg'oqlikda mutlaqo hayolga kelmagan kishilar, voqealar, bilim va tajribalar tushda kashf etilishi mumkin"¹.

¹ Uzoq Jo'raqulov "Hududsiz jilva" (45-bet).

Tush insonning psixologik holatini ifodalovchi, ruhiy holatini o'zida aks ettirgan, ichki kechinmalarni tasvirlovchi vositadir. Yuzaki qaraganda tushda kechgan voqea hodisalar xoh u sarguzashtga boy bo'lsin, xoh u qo'rqinchli, hech qanday ahamiyatga ega emasdek tuyiladi. Lekin yaxshiro o'rganilganda har bir tushning yo diniy, yo ilmiy va yoki psixologik talqini bo'ladi. Ya'ni tushda ro'y bergan voqealarda ishtirok etgan har bir ramzning o'ziga xos ma'nosi mavjuddir. Xususan, Abdulatif ko'rgan tush ham shular jumlasidandir.

Shahzoda butun a'zoyi badaniga rohatbaxsh bir narsa quyilib, bo'g'in-bo'g'inigacha bo'shashib borayotganini sezdi-da, boshini parqu yostiqqa tashladi. Ko'zlari yumilib borarkan ko'nglidan "Shoyad shu bugun barcha g'urbatlardan xalos bo'lsam", - degan fikr o'tdi. Lablari pichirib: "Yo Rabbim, o'z hibsi himoyatingda saqlab, rahm-shafqatingni darig' tutmagaysen", - deb qo'ydi. Shahzoda tush ko'rdi. Go'yo u ko'k saroyda xaram xonaga yondosh o'rdada keng, muhtasham xonada katta bazmi jamshid qurayotgan emish. Bazimga barcha amirlar va nufuzli beklar, devon saroy mahramlari yig'ilgan emish. Bakovullar oltin barkashlarda taom ustiga taom tortishar, may daryo bo'lib oqar emish. Poygakda o'tirgan mashhur sozandalar jon oluvchi dilrabo kuylar chalar emish. Xonaning to'ridagi harir parda orqasida esa yarim yalang'och nozaninlar zeb-ziynatlarini yoqimli jaranglatib, noz-u karashmalar bilan ming maqomda xiromon qilar emish. To'satdan eshikda Amir Sulton Jondor Tarxon kelib, sajdaga bosh egarmish. Shahzoda Amir Jondorni ko'rib, o'rnidan turib ketarmish-u, "ushlanglar bu fitnachini", deb baqirarmish. "Bu kazzob dorul saltanada yashirinib, bizga choh qazib yurgandur". To'rda o'tirgan bir necha amirlar o'rinlaridan sakrab turib, qilichlarini yalang'ochlar emish. Lekin Amir Jondor bunga parvo qilmay, shahzodaga yuzlanib yana tazim qilarmish. "Pushti panohim, faqir fitna fasoddan yiroq, sadoqati zahir qulingizdurmen", dermish. "Sodiq qulim bo'lsang qaylarda yuribsen, battol?", deb baqirar emish shahzoda. "Sadoqati zahir qulingiz sizday valene'mat pushti panohimga kiyik ovlab tog'larda yurgan edim. Bu kun bir kiyikni boshini keltirdim. Uni barcha g'urbat, barcha xastalikdan forig' bo'lib, qushday yengil tortasiz davlatpanoh". Amir Jondor shunday eshikdan kimnidir imlab chaqirarmish.

Xonaga dasturxon yopilgan katta oltin barkash ko'tarib notanish bir navkar kirib kelarmish. Amir Jondor uning qo'ldan barkashni olib shahzodaga uzatarmish. "Barcha dardingizga davo bo'lador, tatib ko'ring, davlatpanoh". Shahzoda barkashni olib dasturxonni ocharmish. Oltin barkashda qonga bo'yalgan o'z boshi tirjayib yotarmish... Barkash qo'ldan tushib, qonga bo'yalgan boshi yerga yumalab ketarmish. Shahzoda dod solib qichqirganicha uyg'onib ketdi.¹

Shahzodaning ko'rgan bu tushini psixologik nuqtaiy nazariga ko'ra kuchli ruhiy toliqishning oqibati deb talqin qilsak bo'ladi. Chunki Abdulatif taxt tepasiga kelganidan keyin keragidan ortiq darajada xunrezliklarga qo'l uradi. O'z otasini shafqatsizlarcha qatl ettirib, Padarkush bo'ladi va shu qotillikga qatnashganlarni ham o'ldirishga amr qiladi. Har gal o'zining amri bilan o'ldirilganlarning, xususan, otasi va ukasining, Mirzo Ulug'bekni o'ldirgan sodiq amiri Saidabbosning qonga bo'yalgan boshlarini ko'rganda qalbida daxshatli qo'rquv, a'zoyi badanida tiyiqsiz titroq, ruhiyatida ayovsiz qiynoq paydo bo'lardi. Shuning oqibatida bora-bora uning ko'ziga har bir sharpa, har bir soya yengib bo'lmas yovdek ko'rina boshlaydi. Ruhiyatida kechayotgan bu jarayon oxir oqibat qo'rqinchli tush bo'lib ong osti dunyosini yorib chiqadi.

Abdulatif uyg'onganidan keyin o'ngida ko'rgan voqea-hodisalarni tushidagi holatlar bilan solishtira boshlaydi. Natijada taxtga o'tirgan kundan boshlab shu kungacha qilgan barcha ishlaridan pushaymon bo'ladi, tavba qiladi.

Xullas, psixoanalizga ko'ra tushlar ong ostida mavjud bo'lgan, ammo to'g'ridan-to'g'ri namoyon bo'lish imkoniyati cheklangan inson intilishi va istaklarining ramziy ishoralariga kalit vazifasini o'taydi. Bunday kalitga ega bo'lish uchun esa chuqur psixoanalitik tadqiq talab etiladi.

¹ Odil Yoqubov "Ulug'bek xazinasi" romani (226-227-betlar).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O. Yoqubov. “Ulug‘bek xazinasini” Toshkent G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san‘at nashriyoti
2. U. Jo‘raqulov. “Hududsiz jilva”. O‘zbekiston Respublikasi FA “Fan” nashriyoti, 2006 yil.
3. U. Jo‘raqulov. “Nazariy poetika masalalari: Muallif. Janr. Xronotop”. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-manbaa ijodiy uyi Toshkent-2015.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13765441>

USE OF MODERN PEDAGOGICAL METHODS IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Eshpo‘latova Hilola Bozarboy qizi

Abstract. *The article discusses the importance of using new pedagogical technologies in the teaching of English, and analyzes all the possibilities of the student, taking into account the complexity of learning the subject. Also, examples of new methods in language development are given and its importance is revealed. At the same time, ways of improving the quality of education by using innovative methods of the English language teacher of general secondary schools are highlighted.*

Key words: *qualities of creativity, knowledge, skills, qualifications, creative activity, personality creativity, professional creativity.*

Аннотация. *В статье рассматривается важность использования новых педагогических технологий в преподавании английского языка, анализируются все возможности студента с учетом сложности изучения предмета. Также приводятся примеры новых методов в развитии речи и раскрывается их важность. При этом выделены пути повышения качества образования за счет использования инновационных методов работы учителя английского языка общеобразовательных школ.*

Ключевые слова: *качества креативности, знания, умения, квалификация, творческая активность, личностная креативность, профессиональная креативность.*

***Annotatsiya.** Maqolada ingliz tili fanini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati xususida soz yuritilar ekan, fanni o'zlashtirish biroz murakkabligini hisobga olgan holda o'quvchining barcha imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shuningdek tilni rivojlantirishda yangi metodlardan misollar keltirilib, uning ahamiyati ochib beriladi. Hamda, umumiy o'rta ta'lim maktablari ingliz tili o'qituvchisining innovatsion metodlardan foydalanish orqali ta'lim sifatini oshirish yo'llari yoritib berilgan.*

***Kalit so'zlar:** kreativlik sifatлари, bilim, ko'nikma, malaka, ijodiy faoliyat, shaxs kreativligi, kasbiy ijodkorlik.*

INTRODUCTION

Nowadays, the importance of learning English in Uzbekistan is much higher than before. A number of English language experts are implementing new methods and ways of learning English. This will definitely increase the effectiveness of teaching foreign languages. Teaching using technology has several unique advantages. In addition, it greatly increases the efficiency of the teaching system and, in turn, helps the language learner to keep up with the times and move forward. Technology is slowly replacing traditional teaching. Today, a number of new programs and shows that help to teach English are regularly broadcast on television programs. It should also be noted that today new methods of using modern innovative technologies have been introduced in Uzbekistan to increase the effectiveness of teaching. For example, a student who is being taught a foreign language on the basis of multimedia has the opportunity to develop four skills and learn both by seeing and hearing through interesting materials. In addition, the student can guess the meaning of some words by watching live actions and tries to understand it. Of course, the use of modern technologies such as computers, radios, CDs, and DVDs in any foreign language classes will advance the educational process and allow the young generation to learn foreign languages faster. The fact that

some teachers do not know how to retain and use technologies during English classes, leads to some boredom of students.¹

LITERATURE ANALYSIS AND RESEARCH METHODOLOGY

For this reason, the use of technologies and at least the computer during the lesson will ensure that the interest of the participant increases. After all, educational materials prepared according to the age, interest, ability, and learning of the students will definitely be effective. On the contrary, if we, the teachers, do not choose educational materials based on these requirements, if we broadcast video films, spoons, or texts consisting of complex words to elementary school students, or show them through multimedia, computers, or if we show educational materials consisting of very simple texts to middle and upper classes or group organizers. teachers' interest in language learning gradually fades and they stop teaching. This, in turn, can lead to a decrease in grades and the loss of respect for the teacher in front of the students. Therefore, it follows that the main task is not only to use technologies during the lesson, but also to keep them to a minimum and to ensure that the use of technologies serves to improve the student's knowledge. According to the requirements of the current CEFR, i.e. the International European Education Standards, it is important to use technologies efficiently and effectively during the lessons on the competencies of writing, reading, listening, speaking in English. For example, in listening comprehension lessons, there are also rules for playing audio texts. It is important that the main goal is for the participant to understand the audio material he is listening to and to be able to analyze it without difficulty. For this, first of all, it is necessary to prepare the environment for broadcasting the audio material, in which the listeners should provide a peaceful environment, and the teacher should pay attention to the quality of the audio being played and the sound amplifiers are working well, and the exercises to be performed before and after the audio broadcasting should be ready and

¹ Bekmuratova U. B. "Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" mavzusida referat. Toshkent — 2012 yil
Орабоева, М. Р. Чет тилини о'қитишда замонавий инноватсион технологияларидан фойдаланиш ва унинг самарадорлиги.

the organizers should be provided with handouts. . After all the requirements are fulfilled, the teacher can start broadcasting the audio material to the organizers. Listening is done at least twice, otherwise language learners may not understand the topic and may not be able to perform the exercises correctly after listening to the audio material. It is also a very effective way to show and discuss videos, movies, and videos to the participants using multimedia in the process of teaching using technology while adjusting and recording. It is possible to use a vocabulary familiar to the participants, comment on the words if new and complex words are involved, and show the video material after completing the exercises related to the new words. In order to carry out this process, it is important to have a quiet, noise-free environment, a comfortable and clean classroom, the possibility of watching for everyone, and checking that the sound amplifiers are working. Before uploading the video, the organizers should talk about the topic of the video to be shown, ask questions, and after making sure that the students are really interested in this topic, upload the video material. When the video is over, the teacher should be interested in the students' thoughts about the video and perform exercises. After these steps are completed, these lessons will definitely contribute to the growth of interest and knowledge of the organisers.

DISCUSSION AND RESULTS

After these steps are completed, these lessons will definitely contribute to the growth of interest and knowledge of the organisers. It follows from this that the role of modern technologies in enriching our lessons, interesting the teachers, and enriching their knowledge is incomparable. Being able to keep them right and correct is the main guarantee of our success. After our country gained independence, interest in teaching foreign languages increased and many opportunities were created for young people. As our first president Islam Karimov said, "Currently, teaching foreign languages is given great importance in our country. This is certainly not for nothing. There is no need to overestimate the importance of perfect knowledge of foreign languages for our countries, which are striving to take their rightful place in the world community today, and for our people, who are building their great future in solidarity and cooperation

with our foreign partners. As a logical continuation of these thoughts, the Presidential Decree "On measures to further improve the system of teaching foreign languages" adopted on December 10, 2012 expanded the opportunities for learning foreign languages. In our republic, new methods and requirements have been developed in accordance with the recommendations of the European framework for foreign language teaching and assessment of knowledge and skills of foreign language teachers (CEFR). According to it, textbooks were created for students of general education schools and vocational colleges. In accordance with these requirements, classrooms were equipped with stands and new information and communication techniques. The demand for learning a foreign language is increasing day by day. Foreign language science is divided into four aspects (reading, speaking, listening and speaking), and separate concepts and skills are given for each of them. Educational technologies are effective use of modern information technologies in the educational process. It is also intended to increase the quality and efficiency of education by introducing modern innovative technologies into the educational process. In particular, there are several advantages of using such information and communication technologies in learning a foreign language. The role of modern technology in language learning and teaching is incomparable. The use of technological tools is useful in every aspect of learning a foreign language (reading, reading, listening and speaking). For example, in order to listen and understand, of course, this process cannot be carried out without a computer, player, CD discs. Listening comprehension is one of the most important parts of language learning. At the same time, the reader is required to pay attention to the speaker's pronunciation, adherence to grammatical rules, vocabulary and its meanings. An important factor in the use of modern technologies in the educational process is that students know information and communication technologies well and are able to use them. Teaching and learning a foreign language using modern technologies is one of the most fruitful ways. In this process, among other things: - when using computers, the student can watch and listen to foreign language video clips, demonstrations, dialogues, movies or cartoons; - it is possible to listen and watch foreign language radio

broadcasts and television programs; - use of tape recorders and cassettes, which are considered a more traditional method; - CD players can be used. The use of these technical tools makes the process of learning a foreign language more interesting and effective for students. Today, teaching through interactive games is becoming a tradition in schools. It is known that the lesson is conducted on the basis of various games, which allows students to demonstrate their abilities, concentrate, improve their knowledge and skills, and become stronger. The basis of the use of game technology is the activity that activates and accelerates the student. According to psychologists, the psychological mechanisms of playful activity rely on the fundamental needs of a person to express himself, find a stable place in life, self-control, and realize his potential. Any game should be based on generally accepted educational principles and tactics. Educational games should be based on educational subjects. In the process of games, the student is more interested in this exercise than in a regular lesson and works freely.¹

CONCLUSION

In conclusion, in order to educate mature professionals who have a high level of general professional culture, social activity, independent thinking, and the ability to solve their tasks without difficulty, today our pedagogic teachers use modern and innovative pedagogical technologies. They should understand that it is the main factor of increasing the quality and efficiency of education, and that it is required by the times. It should be noted that the game is, first of all, a method of teaching. Pupils participate in game lessons with interest, strive to win, and the teacher also provides education to the pupil through them. The student believes that he can play English games, speak, listen, understand, and write, and he is interested. We know that in the current educational process, the student should be a subject. Focusing more on interactive methods will increase the effectiveness of education. One of the most important requirements for English language classes is to teach students to think independently.

¹ .PQ 1875 “Chet tillarni organish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari togrisida” gi qaror. “ Xalq sozi” gazetasi, 2-bet. 2012 yil,10-dekabr

REFERENCES

1. PQ 1875 “Chet tillarni organish tizimini yanada takomillashtirish choratadbirlari togrisida” gi qaror. “ Xalq sozi” gazetasi, 2-bet. 2012 yil,10-dekabr
2. Boswood, T. (1997). *New Ways of Using Computers in Language Teaching* (New Ways in Tesol Series II), California: Teachers of English to Speakers of Other Languages.
3. Harmer, J. (2007). *How to teach English*, Harlow, Essex: Pearson-Longman
4. Johnson, D., & Eisenberg, M. (2006). *Learning and Teaching Information Technology-- Computer Skills in Context*, East Lansing, Mi, Eric document ED465377, Retrieved June 7, 2007, from <http://www.ericdigests.org/2003-1/skills.htm>.
5. Bekmuratova U. B. “Ingliz tilini o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish” mavzusida referat. Toshkent — 2012 yil Otaboeva, M. P. Chet tilini o‘qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi /
6. М. Р. Отабоева. — Текст: непосредственный, электронный // Молодой ученый. — 2017. — № 4.2 (138.2). — С. 36–37. — URL: <https://moluch.ru/archive/138/39058/> (дата обращения: 27.04.2020) 844

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13765445>

TIJORAT BANKLARIDA KASSA ISHINI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI VA UNI RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Karimov A.A¹, Rajabov O².

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti dotsenti¹,

"IPOTEKA BANK" ATIB Qashqadaryo viloyat bo'limi direktori².

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir tushunchalar, sohada amalga oshirilayotgan islohotlar bo'yicha atroflicha yoritib berilgan.*

***Kalit so'zlar:** kassa ishi, naqd pul, inkassatsiya, tijorat banklar, aylanma kassa, valyuta qimmatliklari, kassa operatsiyalari, inkassa xonasi.*

Kirish. Hozirgi vaqtda O'zbekistondagi tijorat banklarida naqd pullar, qimmatliklar bilan bog'liq kassa operatsiyalarni bajarishda, qabul qilingan yoriqnomalar asosida tashkil etilgan. Barcha tijoriy banklar ushbu yo'riqnomada belgilangan bandlar bo'yicha bank operatsiyalarini bajaradilar. Bank muassasasida naqd ko'rinishdagi pullar(valyutalar) va boshqa qimmatliklar bilan kassa amaliyotlarini bajarish, bankning kassasidagi naqd ko'rinishdagi valyuta va kupyura va boshqa qimmatliklarni talab darajasida saqlash va ularni tashish, bank kassa tarmoqlarini hamda bankning ma'muriy binosi va bino hududidan tashqarida kassalar uchun bino-inshootlar qurish va ularni jihozlash, shuningdek qo'riqlash ishlari vazifalarini qonunchilik hujjatlarida ko'rsatib o'tilgan ravishda tashkil etilishi kerak.

Asosiy qism. Bosh bank ishchi-xodimlari nazorat-tekshirish paytida bank filiallarida aniqlab topilgan kamchiliklarni bartaraf qilish bo'yicha amaliy ko'mak ko'rsatishlari zarur. Ushbu ishlarni bajarishda 2018-yil 29-iyunda ro'yxatdan o'tgan

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining qarori, “Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir yo‘riqnomani tasdiqlash haqida” yo‘riqnoma asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu yo‘riqnoma kassa ishi, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir atamalar va tushunchalar yoritib berilgan. Jumladan: bank bir ish kuni paytida kassa hujjatlari bo‘yicha naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa turli xildagi qimmatliklarni qabul qilish, pullarni sanash va saralash, o‘ralgan holatda bog‘lash ishlarini olib borish hamda ularni boshqa qimmatliklardan ayri holatda saqlash va ularni chiqim bo‘yicha bank kassa tarmoqlarida tashkillashtirilgan kirim kassalari va chiqim kassalari aylanma kassa deb ataladi.

Bank plastik kartasi mijoziga o‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish omilida naqd ko‘rinishdagi kupyuradagi va bajarilgan boshqa jarayonlar bo‘yicha sliplarni olish, shuningdek bankning plastik kartasi orqali asosiy va qo‘shimcha jarayonlarni amalga oshirish, jumladan mablag‘ hisoblarini kiritish va hisobdan chiqarib olish, bank plastik kartasining holati va bankdagi hisob varaq qoldig‘i holatli bo‘yicha ma’lumot olish va parollarni almashtirish imkonini beruvchi elektron-mexanik moslamaga bankomat deyiladi.

valyuta qimmatliklari — naqd ko‘rinishdagi chet el valyutalari, chet el valyutasidagi qimmatli qog‘ozlar, chet el valyutasidagi to‘langanligi bo‘yicha hujjatlari tushuniladi. Shuningdek sof quyma oltin ham kiradi.

inkassatsiya punktlari — bozor va savdo-sotiq majmualari mintaqasida ish olib borayotgan xo‘jalik subyektlari tomonidan inkassatsiya sumkalariga yoki maxsus qoplarga solingan naqd ko‘rinishdagi pul tushum qiymatlarini inkassatsiya qilish xizmati ishchi-xodimiga topshiriladigan maxsus joy yoki mintaq;

inkassatsiya xizmatlari — xo‘jalik yurituvchi subyektlar, shu bilan birgalikda banklar, banklarning filiallari hamda uningbo‘linmalariga tegishli bo‘lgan naqd ko‘rinishdagi valyuta va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilish ishlari, pullarni tashishda ekspeditsiya xizmatlari;

pullarni qayta sanash kassasi — bank ish kunlari paytida inkassatorlarning guruhlari tomonidan to‘plab kelingan hamda kechki kassaning xodimlaridan qabul qilingan inkassatsiya qoplaridagi, shu bilan birgalikda qayta sanash maqsadida kassa mudiri tomonidan topshirilgan naqd ko‘rinishdagi kupyuralar va boshqa qimmatliklarni qayta sanash uchun mo‘ljallangan kassadir;

bank kassa operatsiyalari — kassaning me‘yoriy hujjatlari bo‘yicha naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklarni kirim va chiqim qilishga, qayta sanab olishga, saralash va o‘rab-bog‘lash, almashtirib berish hamda inkassatorlardan qabul qilib olish, shuningdek ularga tashish maqsadida topshirish;

bank kassa tarmog‘i — naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklar bilan kassa jarayonlarini bajarish hamda ularning talab darajasida saqlanishini ta‘minlash uchun tashkillashtirilgan kirim, chiqim, qayta sanash va kechki kassalar hamda pul omborlari joylashgan mintaqa;

bank kassa hujjatlari — belgilangan tartibda rasmiylashtirilishi, naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklarni kirim-chiqim qilish uchun, shuningdek inkassatorlardan qabul qilib olish yoki ularga tashish maqsadida topshirishga asos bo‘lib xizmat qiluvchi me‘yoriy hujjatlar turkumi;

bank kechki kassasi — bank ish kuni yakuniga yetgach, inkassatorlar guruhidan naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklar solingan yoki bo‘sh inkassatsiya qoplarini qabul qilib olish hamda ish kuni uzaytirilgan kassalarda ish yakuniga yetgach, ulardagi naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklar qoldig‘ini qabul qilib olish, shuningdek dam olish va bayram kunlari ishlaydigan kassalarga madad pullarini berish uchun tashkil etilgan kassa;

Bank qimmatliklari — barcha qimmatliklar jumladan, qimmatbaho metall va toshlardan tayyorlangan narsalar, saqlash maqsadida topshirilgan qimmatli qog‘ozlar, mulklar va mulk huquqlarini tasdiqlovchi hujjatlar to‘plami, qat‘iy hisobda turuvchi blanklar).bank kassa tarmog‘iga saqlash uchun yoki garov ta‘minoti sifatida topshirilgan va o‘z qiymatiga ega bo‘lgan qimmatliklar.

Bank kirim kassasi — bankda o‘z hisob raqamiga ega bo‘lgan xo‘jalik yurituvchi subyektlardan bankning bir ish kuni mobaynida kirim kassa hujjatlari asosida naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklarni qabul qiluvchi kassa;

Bank naqd ko‘rinishdagi pullar — O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan barcha nominallardagi kupyura va tangalar shaklida muomalaga jalb qilingan pullar;

Bank pul ombori — bank binosining kassa tarmog‘i joylashgan mintaqada ta‘luqli texnik talablar bo‘yicha qurilgan hamda naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklarni saqlashga ixtisoslashgan ombor;

Bank sayyor kassasi — bankning ixtisoslashgan holda jihozlangan avtomobilida joyiga chiqqan holda, jismoniy shaxslar tomonidan ko‘rsatilgan to‘lov hujjatlariga asosan, to‘lovlarni naqd ko‘rinishdagi kupyurada yoki bank plastik kartalari orqali qabul qiluvchi kassa;

Slip — bank plastik kartasidan foydalanilgan holda terminalda yoki bankomatda kirim-chiqim jarayonlari bajarilganligini tasdiqlovchi va o‘zida bajarilgan jarayonlarning summa ko‘rinishdagi miqdori, uning turi, sanasi, shuningdek bank plastik kartasi, terminal yoki bankomatni identifikatsiya axborotlarini o‘zida ko‘rsatuvchi terminal yoki bankomat kvitansiya tarzidagi hujjati;

Bank chakana amaliyotlar kassasi — bank ish kuni mobaynida jismoniy shaxslardan kassa hujjatlari asosida naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklarni qabul qilish yoki chiqim qilish, shuningdek ularning bank plastik kartalari orqali to‘lovlarni qabul qilib olish hamda valyuta ayirboshlash shoxobchasi va chakana kassa xizmatlarining turli shakllarini ko‘rsatish uchun tashkil etilgan kassa;

Bank chiqim kassasi — bankda o‘z hisob raqamiga ega bo‘lgan xo‘jalik yurituvchi subyektlarga bank bir ish kuni davomida chiqim kassa hujjatlari asosida naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklarni chiqim qilishga mo‘ljallangan kassa.

Bank inkassa xonasi — naqd ko‘rinishdagi kupyura tushumlari ega va belgilangan tartibda plomba qilingan qopni bevosita mijozdan qabul qilib olish uchun mo‘ljallangan xona hisoblanadi.

Bosh bank tomonidan bir yilda kamida bir marotaba o‘zi tasarruf etgan bank filiallarida kassa ishlarini tashkil etilishi va kassa jarayonlarini bajarishda yo‘riqnoma talablariga rioya etilishi tekshirilishi lozim.

Bosh bank xodimlari tekshirish natijasida bank filialida aniqlangan kamchiliklarni ushbu yo‘riqnoma talablariga asosan bartaraf etish yuzasidan amaliy ko‘mak ko‘rsatishlari lozim.

Bank kassirlari o‘rab-bog‘lab tayyorlangan naqd ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklarning bog‘lamlari (dastalari) bank kassir xodimlari yoki mijozlar tomonidan (kassa xodimlari va vediokuzatuvchi ostida) qayta sanab ko‘rilganda kamomad (to‘lovga yaroqsiz, qalbaki pullar va qimmatliklar) topilsa, aniqlangan kamomad miqdori uchun ushbu bog‘lamni (dastani) shakllantirgan kassir qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda moddiy javobgar bo‘ladi. Bankning rahbari, bosh buxgalteri va kassa mudiri kassa ishini to‘g‘ri tashkil etish, naqd ko‘rinishdagi kupyuralar va boshqa qimmatliklar but saqlanishini ta‘minlash hamda mijozlarga ushbu Yo‘riqnoma talablari asosida kassa xizmatlari ko‘rsatilishi uchun mas‘uldir. Bank binosida va bank binosidan tashqarida tashkil etilgan chakana amaliyotlar kassalarida kassa jarayonlari bilan birgalikda valyuta ayirboshlash jarayonlari ham amalga oshirilgan holatda, ulardagi naqd ko‘rinishdagi kupyura va qimmatliklar hisobi bankning hisob siyosati bo‘yicha olib boriladi.

Shuni e‘tiborga olish kerakki, haqiqatda bajarilmagan kassa jarayonlari bo‘yicha kassa hujjatlarini rasmiylashtirib qo‘yishga, xususan mijozlar tomonidan bank kassasiga naqd ko‘rinishdagi pullarni topshirmasdan va chiqim kassasidan naqd ko‘rinishdagi pullarni olmasdan, kirim va chiqim kassa hujjatlarini bir vaqtda rasmiylashtirish taqiqlanishi yuriqnomada ko‘rsatib o‘tilgan. Ish tajribasi kam bo‘lgan, bilimi, malaka va ko‘nikmalari yetarli darajada bo‘lmagan ishchi-xodimlarni naqd

ko‘rinishdagi kupyura va boshqa qimmatliklar bilan kassa jarayonlarini mustaqil tarzda bajarishlari taqiqlanishi belgilab o‘tilgan.

Xulosa. “Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir yo‘riqnomani tasdiqlash haqida” yo‘riqnoma jami 19 bob va 354 banddan iboratdir. Ushbu boblarning barchasida tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir ma’lumotlar yo‘riqnomalar tarzda ifoda etilgan. 3-yanvar 2024 yilda ro‘yxatdan o‘tgan O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining “Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir yo‘riqnomaga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida” qarorida bir qancha o‘zgartirishlar kiritildi. Ushbu kiritilgan o‘zgartirishlar hozirgi paytdagi bir qancha muammolarni yechim topishiga zamin yaratdi. Jumladan eskirgan va yangi kupyuralar, tegishli idoralarga ma’lumotlarni taqdim etish asoslari, blankalar, pensiya jamg‘armalari bo‘yicha tegishligicha o‘zgartirish va qo‘shimchalar belgilab olindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. 2018-yil 29-iyun “Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir yo‘riqnomani tasdiqlash haqida” O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining qarori.
2. 2024-yil 3-yanvar “Tijorat banklarida kassa ishini tashkil etish, naqd pul va boshqa qimmatliklarni inkassatsiya qilishga doir yo‘riqnomaga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida” O‘zbekiston Respublikasi markaziy banki boshqaruvining qarori
3. Abdullaeva Sh.Z. «Pul, kredit va banklar» Toshkent 2000 yil
4. Karimov, A. (2023). THEORETICAL JUSTIFICATION OF THE PARAMETERS OF AN IMPROVED POTATO DIGGER. Innovatsion Texnologiyalar, 51 (03), 135–141.

5. Karimov, A. (2023). PARAMETERS JUSTIFICATION OF THE IMPROVED POTATO DIGGER. *Innovative Development in Educational Activities*, 2(18), 256-263.
6. Karimov, A. A. (2024). Organizing Management in the Transport Logistics System. *American Journal of Engineering, Mechanics and Architecture*, 2(6), 66-68.
7. Akbarovich, K. A., & Uroqovich, X. H. (2024). The Importance of Goods and Material Flows and Warehouses in the Development of Logistics. *Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education (2994-9521)*, 2(6), 564-568.
8. Mamatov, F. M., & Karimov, A. A. (2023, April). Potato digger with latticed plowshares and oscillating rods. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 401, p. 04029).

TABLE OF CONTENTS

Sr. No.	Paper/ Author
1	Бахромова, Д. Н., Абдурашидова, М. А. кизи ., Мамаризаева, Н. О. кизи ., & Нажмиддинова, М. З. кизи . (2024). МАРИНА ЦВЕТАЕВА И ЛИТЕРАТУРНАЯ ЭЛИТА XX ВЕКА. GOLDEN BRAIN, 2(15), 4–10. https://doi.org/10.5281/zenodo.13733836
2	Mauzerov, J. U., & Kholikova, R. S. (2024). ADDRESSING ENERGY REQUIREMENTS THROUGH THE EXTENSIVE ADOPTION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES. GOLDEN BRAIN, 2(15), 11–22. https://doi.org/10.5281/zenodo.13733874
3	Salomov, M. M. o'g'li ., & Nurulloeva, S. B. (2024). TA'LIMNING KREDIT-MODUL TIZIMI VA AFZALLIKLARI. GOLDEN BRAIN, 2(15), 23–29. https://doi.org/10.5281/zenodo.13733886
4	Умурзоқов, М. У. ўғли . (2024). ГЛОБАЛ ЛАНДРОМАТ: ГЕНЕЗИС ВА АМАЛИЁТ. GOLDEN BRAIN, 2(15), 30–42. https://doi.org/10.5281/zenodo.13733890
5	Majidova, M. S. (2024). ADABIYOTSHUNOSLIKDA JANR TUSHUNCHASI VA KICHIK NASRIY JANRLAR TALQINI. GOLDEN BRAIN, 2(15), 43–51. https://doi.org/10.5281/zenodo.13733903
6	Khudayberdieva, Z. Z. kizi . (2024). SOCIOLINGUISTIC VARIATIONS IN DIGITAL COMMUNICATION AMONG UZBEK PEOPLE. GOLDEN BRAIN, 2(15), 52–58. https://doi.org/10.5281/zenodo.13733909
7	Saporboyev, D. Y. o'g'li . (2024). IQTISODIY IMKONIYATLARNI YUZAGA CHIQRISHDA EHTIYOJLARNING O'RNI. GOLDEN BRAIN, 2(15), 59–64. https://doi.org/10.5281/zenodo.13733916

8

Seytniyazova, G. (2024). TRANSLATION STRATEGIES FOR METAPHORS (ON THE EXAMPLE OF THE ENGLISH TRANSLATION OF SHAIR T. ZHUMAMURATOV'S POEM "EVEN THE DAWNS OF THIS WORLD..."). GOLDEN BRAIN, 2(15), 65–71.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13733925>

9

Shodmonova, G. F. qizi . (2024). TARIX SILSILASIDA GENDER TENGLIK YOXUD TURON AYOLLARINING TARIXDAGI IJTIMOY-SIYOSIY FAOLLIGI. GOLDEN BRAIN, 2(15), 72–75.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13752777>

10

Eshnazarova, G. J., Raximov, A. A., & Usanov, S. A. (2024). BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI MA'NAVIY-MA'RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH - PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. GOLDEN BRAIN, 3(15), 76–81. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13765424>

11

Umaraliyeva, C. (2024). ODIL YOQUBOVNING "ULUG'BEK XAZINASI" ROMANIDAGI TUSHLARNING PSIXOLOGIK TALQINI. GOLDEN BRAIN, 3(15), 82–87. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13765432>

12

Eshpo'latova, H. B. qizi . (2024). USE OF MODERN PEDAGOGICAL METHODS IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE. GOLDEN BRAIN, 3(15), 88–94. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13765441>

13

Karimov, A. A., & Rajabov, O. (2024). TIJORAT BANKLARIDA KASSA ISHINI TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI VA UNI RIVOJLANISH BOSQICHLARI. GOLDEN BRAIN, 3(15), 95–101.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13765445>